

En het dorp zal duren ...

Herberg "De Zwaan" omstreeks 1923

nr 3 - augustus 1999

---

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" beersel

En het dorp zal duren ...

Herberg "De Zwaan" omstreeks 1923

nr 3 - augustus 1999

---

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" beersel

Inhoud

Inhoud	88
Ten geleide ... M. Desmedt	89
Het rekeningboek van Jan Vandervelden 90 Deel 1 Inleiding Jan Vandervelden, afkomst, opleiding en levensloop De houthandel Jan Brassine	
Pelgrimage en bedevaart M. Vastiau	108
Maurice Nevens ontwerpt het Beersels gelegenheidsvaantje Een portret van de kunstenaar W. Debrackeleer	128
Ludieke Mariadevotie, vaantjes en pistolets H. Partous	134
Erratum	138
Colofon	139

Ten geleide...

Marc Desmedt
Voorzitter van het genootschap

We prijzen ons gelukkig dat we dit ogenblik geen gebrek hebben aan kopij. We hebben er dan ook maar een extra dik nummer van gemaakt. Een soort vakantienummer dat voor twee telt...

Het hoofdartikel, is van de hand van de hand van Jan Brassine. Onze sympathieke Alsebergenaar is zoals menigeen wel weet, niet aan zijn proefstuk.

Jan Vandervelden moet ook zo'n bijzonder man zijn geweest, te oordelen naar het feit dat hij zowat 150 jaar geleden, zijn bijzonderste handelingen met zorg en nauwkeurigheid noteerde in wat we het "rekeningenboek" hebben genoemd.

We nemen ons voor het in een drietal bijdragen te publiceren.

Met Michel Vastiau hebben we het over bedevaarten en vooral over bedevaartvaantjes. Vooral naar aanleiding van de tentoonstelling die we hierover op 11 en 12 september organiseren in "De Meent" . Bij deze gelegenheid heeft onze Beerselse kunstenaar Maurice Nevens een gelegenhedsvaantje gecreëerd. Willy Debraekeleer had een gesprek met hem.

Als toemaatje sluit Hugo Partous de kring door Ernest Claes het verband te laten leggen tussen "De Zwaan" en de bedevaarten. Een prettige afsluiter voor ons derde nummer.

We wensen u veel leesgenot.

Het rekeningenboek van Jan Vandervelden

Jan Brassine

1. Inleiding

Op 18 december 1834 schreef Jan Vandervelden (Sint-Genesius-Rode 21-03-1801 -Alseberg 11-02-1874) op de koft van een schrift de gegevens neer van een aankoop. Op 2 maart 1873, elf maanden voor zijn overlijden, noteerde hij in het bewuste schrift, de volgende, op een na laatste zin: "joannus de busscher betalt tot S'andris 1872.. .40 fran". Tussen die twee data in vulde hij een goede tweehonderd bladzijden met allerlei rekeningen en gegevens van zeer zakelijke aard. De reden van het aanleggen van dergelijk document is vrij eenvoudig. De auteur was actief als houthandelaar, bareelhouder, brouwer, bierhandelaar, herbergier en beheerder van zijn eigendommen. In die hoedanigheden had hij de leiding van een groep werknemers en beschikte hij over dienst- en huispersoneel. Hij kon onmogelijk hun te betalen prestaties in zijn geheugen opslaan. Evenmin als de menigvuldige gegevens die hij nodig had voor het beleid van zijn diverse ondernemingen.

Het is onze bedoeling in de volgende bladzijden deze ondernemingen bondig te beschrijven en even summier de maatschappelijke omgeving te benaderen waarin ze konden ontstaan en evolueren.

Te dien einde hebben we een groot aantal getallen die in de bundel meestal ongeordend voorkomen, eerst geschift en vervolgens gerubriceerd. In feite hebben we getracht uit haast louter cijfermateriaal enkele gegevens te halen die een lichtje kunnen werpen op een agrarische samenleving

ten zuiden van de hoofdstad, gedurende de eerste dertig jaar van de Belgische onafhankelijkheid.

Het schrift, waaruit een aantal blanco bladen gedeeltelijk werden gescheurd, moet er oorspronkelijk 180 hebben geteld. Hun afmetingen zijn 16 bij 20 cm. Het papier is geschept met waterlijnen en is versierd met het filigram Pro Patria. Het is in het bezit van Paul Vandervelden (Alseberg 18-09-1939), mede-eigenaar van “De Zwaan” te Alseberg, achter-achterkleinzoon van Jan, die in 1839 de bekende herberg aankocht.

We danken hem omdat hij ons belangrijke gegevens heeft bezorgd betreffende de stamboom van zijn familie en ons de toelating heeft gegeven enkele bladzijden uit de bundel te publiceren, waaraan we de titel “Het Rekeningenboek van Jan Vandervelden” (verkort: “Het Rekeningenboek”) hebben gegeven.

2. Jan Vanderveldens afkomst, opleiding en levensloop

Jan Vandervelden werd op 21 maart 1801 te Sint-Genesius-Rode geboren. Zijn familie stamde uit de 17de eeuw en het gezin waarvan hij deel uitmaakte, behoorde tot de betere bevolkingsgroep. Het bestaan van zijn “REKENINGENBOEK” dat hij gedurende veertig jaren bij hield, bewijst dat ten dele.

Over zijn afstamming en maagschap zijn volgende gegevens bekend.

Zijn vader, Joannes Baptista, werd ook te Sint-Genesius-Rode geboren, en wel op 21 juni 1781. Na de dood van zijn eerste echtgenote, de moeder van Jan, Maria De Becker, huwde hij met Catharina Perpet. Hij overleed te Calevoet onder Drogenbos op 21 december 1843. In leven was hij handelaar van beroep en “woonde langs de kas-seide van Brussel naar Alseberg”.

Jan’s halfbroer, Gillis Ferdinandus, eveneens geboortig van Rode (1809), was zijn vader naar Drogenbos gevolgd, waar hij als herbergier op 11 februari 1846 overleed.

Meynen Zoon

J B Vandervelden is geboorten

Den 1 September 1857

ten 10 uren Morgens te Albenberg

met Veronika Vandervelden

is geboren den 2 Januarius 1859

ten 9 uren Morgens

overleden den 20 Januarius 1860

ten 7 uren als Chavens

Marie Loueis is geboren den 15 September 1867

ten 6 uren Chavens

Mariana Adel is geboren den 6 Augustus 1869

ten een ure Morgens

Jan Francus is geboren den 1 Meert 1861

ten 5 uren Chavens

Gulermus is geboren den 9 Januarius 1864

ten 9 uren Chavens op verlooren maandag

~~den 20 December 1872 Adel overleden ten 8 ure Morgens~~

~~9 October 1875 Marie Loueis overleden~~

~~ten 11 uren Chavens~~

De Vanderveldens hadden blijkbaar de handel in het bloed, maar zoals velen in hun tijd waren ze ook aan de aarde gehecht.

Waar, in welke omgeving, en bij wie de auteur van het REKENINGENBOEK naar school is geweest, is niet bekend. Het is overduidelijk dat hij eerst heeft leren lezen. In het volgend stadium heeft hij zich een nogal regelmatig en leesbaar geschrift eigen gemaakt.

Hij heeft accuraat leren rekenen: hoofdbewerkingen en procentrekeningen voerde hij steeds feilloos uit en valuta-verhoudingen hadden voor hem geen geheimen. Met zijn schrijftaal was het niet zo goed gesteld. Daar komen nogal wat spelling- en congruentiefouten in voor. Ook worden tal van eigennamen fonetisch geschreven (-schrijf wat je hoort-). Taalkunde speelde echter geen rol in de levensloop van ons hoofdpersonage. Jan Vandervelden was bijna vijfendertig toen hij op 21 januari 1836 met de dertien jaar jongere Maria Elisabeth Sterckx (° Alseberg 24 maart 1814) in het huwelijk trad. Ze was de dochter van de op 20 juni 1815 overleden Jacques François, in leven "maire d'Alseberg", en van Anne Catharina Winderickx, herbergierster. Langs moeders zijde was ze de nicht van de latere burgemeester Egidius Franciscus Winderickx. Daar burgemeesters doorgaans tot de betere, ja, zelfs tot de beste bevolkingsgroep behoorden, kan worden gesteld dat de bruidegom een goede partij had gedaan. We weten niet of hij lang op de kans heeft moeten wachten om een rijkemansdochter als echtgenote te nemen. Toch niet lang genoeg om als oude vrijer te worden versleten...

... want te Alseberg trouwde, van 1830 af tot 1864, 47.5% van de mannelijke bevolking tussen de 25 en 29 jaar en 25.3% tussen de 30 en de 34 jaar. Voor de vrouwen lag het percentage lager: resp. 34.4% en 13.1%. De reden waarom mannen op niet te jonge leeftijd een eerste maal een huwelijk aangingen, moet gezocht worden in het overwegend agrarische karakter van de samenleving alhier. De landbouwers - en alle inwoners waren dat in hogere of mindere mate - verzetten zich doorgaans tegen het vroege huwelijk van hun zoons om personeelskosten te besparen. Ook bestond hier de plattelandse traditie volgens welke de man pas na zijn 25ste rijp was om in de echt te treden.

Na 1865 lag de leeftijd van bruid en bruidegom aanzienlijk lager. Dit was grotendeels te wijten aan de industriële revolutie die niet alleen de modernisering van de plaatselijke nijverheid in de hand werkte, maar ook aan de basis lag van het ontstaan van talrijke nieuwe fabrieken te Drogenbos, Lot, Ruisbroek en vooral in de hoofdstad, waar jonge arbeiders uit de streek aan de slag konden. Ze ontvingen er een loon en verwierven er een andere kijk op de moderne maatschappij, maar stelden zich ook veel minder afhankelijk op tegenover hun ouders en gingen hun eigen weg.

Op 1 september 1837 werd in het gezin Vandervelden - Sterckx een eerste kind geboren:
Joannes Baptista.

Naar zijn latere, regelmatige, bijna fraaie geschrift te oordelen, moet hij een verzorgde lagere opvoeding hebben gekregen. Op veertienjarige leeftijd mocht hij naar de Alsebergse kostschool van de Heer Van Stalle, priester. Die school was gevestigd in de vroegere herberg "De Drie Koningen", een twee verdiepingen tellend gebouw, dat paalde aan de pastorie. Gedurende twee en een halfjaar volgde hij daar de lessen in de hoedanigheid van externe leerling. De afstand tussen de school en "De Zwaan" was immers onbestaand en het schoolgeld niet in verhouding tot het onderhoud van een kostleerling. Toch betaalde vader Vandervelden 50 fr. kostgeld per jaar, een heel bedrag in die tijd, onkosten voor schoolgerei, boeken e.d. niet meegerekend.

Op 2 januari 1839 werd een dochtertje geboren:
Joanna Veronica.

Op 11 augustus van hetzelfde jaar verloor Jan Vandervelden zijn echtgenote. Nu stond hij voor de opvoeding van zijn twee zeer jonge kinderen. En de treurnis hield aan, want op 20 januari 1840 stierf kleine Joanna Veronica "in de woonst van haren vader in den Kreng".

Kindersterfte was, hoe pijnlijk ook, nog een algemeen verschijnsel in de 19de eeuw, alhoewel de geneeskunde sinds het gebruik van inenting (koepokinenting van Jenner 1796) sommige ziekten met succes begon te bestrijden. Gemiddeld januari 1840 stierf de kleine Joanna Veronica "stierven 15 à 25% zuigelingen gedurende het eerste levensjaar. Het aantal doodgeborenen bleef ook zeer hoog. Tussen 1830 en 1839 bedroeg dat voor Alseberg nog 4.9% (t.o.v. het aantal geboorten!)

Jan Vandervelden trad een tweede keer in het huwelijk. Uit de overlidensakte van Maria Elisabeth Sterckx, zijn eerste echtgenote, blijkt dat de familie Vandervelden bevriend was met een van de getuigen: Franciscus Biot, "schrijver", broeder van Jakob Jan Biot, gemeentesecretaris te Alseberg, Sint-Genesius-Rode en Linkebeek.

Jan VANDERVELDEN (° Rode 1801 + Alseberg 1874)

Marie STERCKX (° Alseberg 1814 + Alseberg 1839)

1^e huwelijk

Joanna Veronica (1839)

Joanna Maria HANSSENS (° Ukkel 1810 - + Alseberg (1874)

2^e huwelijk

Maria Ludovica (1847)

Maria Anna Adela (1949)

Joannes Franciscus (1851)

Guilielmus (1854)

Jan Baptist VANDERVELDEN (° Alseberg 1837 + Alseberg 1893)

Petronilla HAUWAERT (° Dworp 1845 + Alseberg 1908)

Joanna Maria (1877)

Jozef (1879)

Alfons (1882)

Arthur (1884)

Jan VANDERVELDEN (° Alseberg 1875 + Alseberg 1939)

Marie VASTIAU (° Alseberg 1872 + Alseberg 1955)

Joseph (1903)

Adela Antonia (1905)

Paul (1909)

Ferdinand VANDERVELDEN (° Alseberg 1903 + Alseberg 1977)

Adela MEERT (° Denderhoutem + Anderlecht 1989)

Godelieve VANDERVELDEN (Alseberg 1933)

Albert VANDERVELDEN (Alseberg 1936)

Paul VANDERVELDEN (Alseberg 1939)

Stamboom van de laatste vijf generaties eigenaars van DE ZWAAN

De heren Biot woonden te Ukkel en kunnen een rol hebben gespeeld in de totstandbrenging van de echtverbintenis tussen hun dorpsgenote Joanna Maria Hanssens (°Ukkel 24 februari 1810) en hun vriend Jan Vandervelden.

Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren:

Maria Ludovica, 15 september 1847

Maria Anna Adela, 6 augustus 1849

Joannes Franciscus, 1 maart 1851

Guilielmus, 9 januari 1854.

Maakte nog deel uit van het gezin: Ferdinandus Vandervelden, een neefje dat de dag na het afsterven van zijn vader, Gilles Ferdinandus (11 februari 1846), halfbroer van Jan, in diens familiekring werd opgenomen.

De twee dochters Maria Ludovica en Maria Anna Adela overleden ten huize van hun ouders. Ze waren resp. 26 en 23 jaar oud.

Op 11 februari 1874 overleed Jan Vandervelden. Hij was 73. Een goede maand later stierf zijn tweede echtgenote (14 maart 1874).

De data en het uur van geboorte en van overlijden van zijn kinderen heeft Jan Vandervelden nauwkeurig genoteerd. Zeer opvallend is dat hij de overlijdensdatum van zijn eerste echtgenote niet heeft vermeld.

3. De houthandel

Jan Vanderveldens toekomst zou bepaald worden door zijn zin voor handeldrijven en door de ruimte waarin hij die kon laten gelden en gedijen.

Op het ogenblik dat hij zijn jongelingsjaren achter de rug had, was de oorlog tegen en de bezetting door de Fransen voorbij. Onder het Nederlandse regime (1815-1830) kwam de bevolking stilaan tot rust, nam in aantal toe en had meer woningen en globaal meer brandstof nodig.

Het landschap van Alseberg en dat van de aanpalende dorpen was door uitgestrekte bossen omgeven. De kabinetskaarten (1771-1778) van Graaf de Ferraris tonen die natuurlijke rijkdom ten overvloede aan. De toestand zou echter vlug veranderen; overal nam het bosareaal langzamerhand af.

Notiën van Schorsen Van het jaar 1878

10 maart gekocht van J. de munter de Schorse
van 12 euker een Diddeliken voor 12 frank
17 april gekocht van J. Zaas van 8 euker voor 15 frank
21 dato gekocht van G. vanderelt van 16 euker voor 15 frank
betalt den 27 april

Den 6 mey 1878

gekocht van de heer maldigem Zyne Schorsen van
Zyne euker Van Druydsend en Druyhondert euker
a een frank en 1/2 Centimen het Stuk om te
Vleken in twee jaar.

De 16 mey betalt op rekening	800 frank
De 7 junius betalt op rekening	600 frank
De 16 dato betalt op rekening	600 frank
Den 27 dato betalt	600 frank
1 julius 1878	2400

betalt een josausend de munter 2 1/2 frank van Schorse -

Dit was ook het geval met het 10000 ha grote Zoniën-
woud.

Deze prachtige brok natuurschoon was eigendom van de
in 1822 door koning Willem gestichte "Algemeene
Nederlandsche maatschappij ter begunstiging der volks-
lijt", de latere "Generale Maatschappij" die grote delen
ervan verkocht of tot landbouwgrond liet ontginnen.

Voor de latere generaties ging een kostbaar deel van het
natuurpatrimonium op deze wijze voor altijd verloren.
Maar de mensen van toen dachten er anders over.
Degenen die profijt konden halen uit die ontbossing, sloegen
onverwijld toe.

Het is in die tijd dat Jan Vandervelden te paard (hoe anders?) onze streek doorkruiste om er zaken te doen. We kunnen zijn sporen volgen naar:

brussel;
het diesdelleken;
S job; te Ukkel
de clyn hut,
de hut,
de lange eyde (het "Waterloos veld");
te Sint-Genesius-Rode
ellebeeck (het Holleken); te Linkebeeck
calevoet; te Drogenbos
de terkluyden weyden,
de fransche heyde (de Vrancksheide); te Eigenbrakel
Sinternellen (Sint-Renelde = Saintes);
dworpt;

Te Alseberg:

Paperot: de vroegere naam van een deel van de gemeente gelegen langs de grens met Dworp in de nabijheid van de Herisemmolen,
de meygem heyde,
het takens heyke (het Eiken),
het onse luvenvrobosch (het Onze-Lieve-Vrouwebos):
een geroid bos ten zuiden van de Alsebergse dorpskom, waar twee "Bosstraten" naartoe leidden: de verdwenen Bosstraat te Alseberg, gelegen langs het voetbalveld aan de Zoniënwoodlaan, en de Bosstraat te Rode.

Hoeveel honderden bomen en duizenden met wissel gebonden mutsaards hij op sommige van die plaatsen kocht en daarna verhandelde, is zelfs bij benadering niet te achterhalen. Voor de periode 1834-1845 bijvoorbeeld bedroeg de aankoop van mutsaards 33500. Deze kocht hij tegen 1,80 fr het honderd en verkocht ze vier en een halve keer duurder.

De winst lag weliswaar niet in de verhouding van 1 tot 4,5, daar de mutsaards eerst moesten gebundeld worden, daarna door een vrachtdienst naar hun bestemming gevoerd om daar tenslotte te worden gemijt. Het kwam ook voor dat het brandhout naar een grondeigendom van de handelaar diende gebracht om er als reserve te worden opgestapeld. Daar de transport- en loonkosten niet doorslaggevend waren en de aankoop som miniem, bleek de handel in mutsaards een uiterst renderende bedrijvigheid. Doorgaans stelde Jan Vandervelden een vijftal houthakkers te werk in zijn bedrijf. Dit aantal zou hij haast moeten verdriedubbelen, nadat hij op 6 mei 1838 met de heer Maldegem, op de Hut, een contract had gesloten om diens 3300 eiken te ontschorsen. Deze bomen waren afkomstig van de ontbossing van het woud op de plaats waar zich, meer dan waarschijnlijk, de rijke wijken bevinden gelegen aan de linkerkant van de huidige Waterloo-sesteenweg, richting Brussel. Om de 3.300 bomen te ontschorsen kreeg Jan Vandervelden twee jaar tijd. En om die schorsen in zijn bezit te krijgen, moest hij, naast de loonkosten "eene fran en 18 centiemen het stuk" betalen.

Een bedrag van 3.894 fr.!

Midden juni 1838 waren daarvan reeds 2400 fr. afbetaald:

"de 16 mey betaalt op rekening	800 fran"
"de 7 junius betaalt op rekening	600 fran"
"de 14 dieto betaalt op rekening	400 fran"
"den 23 dieto betaalt	600 fran"
	2.400 fran"

De Alsebergse houthandelaar bezat toen reeds een degelijk reservefonds!

Eind augustus van hetzelfde jaar, een drietal maanden na het sluiten van de overeenkomst, waren de werkzaamheden zo goed als beëindigd! Want op 3 augustus was er reeds een ontvangstpost van 295 fr., voortkomend uit een verkoop van 5.900 pond fijn houtafval à 50 fr. per duizend. Diezelfde dag werden 60.000 pond schorsen verkocht à 40 fr. per duizend 2400 fr.

Op 2 november:

verkoop van 57.900 pond schorsen voor 2.300 fr.

Op 2 maart 1839 gingen de resterende 43.478 pond van de hand tegen ditmaal 44 fr. het duizend.

Ontvangst: 1.912 fr.

Rekening houdend met twee belangrijke uitgavenposten: 335 fr. voor "vragt en drikgeld" en 653 fr. aan lonen, bedroeg de winst van die ene transactie: 2025 fr.

In verhouding tot dit aanzienlijke bedrag was de verdienste van de werknemers ontzettend laag. In 1837 bedroeg hun dagloon 13 stuivers of 1,18 fr.

Maar, nadat Jan Vandervelden op de Hut zijn verbintenis had aangegaan, wilde hij zo vlug mogelijk de heer Maldegem voldoen en even vlug zijn winst realiseren. Hij verhoogde het dagloon met één stuiver, met de bedoeling over een voldoende aantal arbeiders te kunnen beschikken, die in de kortst mogelijke tijdruimte de partij eiken zouden ontschorsen, een opzet waarin hij slaagde.

Nu verdienden ze 1,27 fr.: een redelijk daggeld. In de veronderstelling dat ze hun beroep gedurende zes dagen per week en tweeënvijftig weken per jaar zouden hebben kunnen uitoefenen, zouden ze over een jaarloon van 396,24 fr. hebben kunnen beschikken, wat een fatsoenlijk inkomen betekende.

In werkelijkheid was de financiële situatie van de bosarbeiders helemaal niet zo denderend.

In HET REKENINGENBOEK komen geen loonuitbetalingen voor gedurende de periodes van september tot maart van het volgende jaar, wel van april tot augustus van hetzelfde jaar. De aangeworven houthakkers kunnen beschouwd worden als seizoenarbeiders, die tijdens de duurdere herfst- en wintermaanden andere beroepsbezigheden moesten trachten te vinden: als houtarbeider bv. bij een andere baas of als dagloner bij landbouwers of pachters.

Bovendien was de zesdaagse werkweek toentertijd geen algemeenheid. Op de 95 werkweken met loonberekening die in HET REKENINGENBOEK staan opgetekend, zijn er 42 volledige en 53 onvolledige.

Doorgaans zorgden openbare en kerkelijke feestdagen zoals kermissen, Paas- en Pinkstermaandagen, Hemelvaartsdag, Allerheiligen en Allerzielen, Kerstmis en Nieuwjaar, afgestelde heiligdagen e.d. voor een verplichte rust. Die dagen werden niet vergoed, evenmin als werkonderbrekingen veroorzaakt door ziekte of ongeval.

Met of zonder reden bleven werknemers ook geregeld afwezig, werkten de helft of soms maar een vierde van de dag. Het alcoholisme zal, voor een deel althans, oorzaak zijn geweest van hun onregelmatig werkritme.

In de papierfabriek te Herisem (Alseberg) verdiende een handlanger op het eind van de jaren dertig van de vorige eeuw ook niet veel meer dan één frank per dag. Maar hij kon er jaarlijks 300 dagen aan het werk gaan, doordat hij in overdekte, zij het niet altijd aangename en hygiënische ruimten, kon arbeiden. Hij had de zekerheid dat zijn inkomen niet afhankelijk was van de weersomstandigheden.

Het lage loon van houthakker of bosarbeider kan ook nog verklaard worden door het gebrek aan specialisatie, inherent aan het beroep. Alleen lichaamskracht en wat ondervinding volstonden om het vak behoorlijk te kunnen uitoefenen. Een lange opleiding was dan ook niet nodig en niet mogelijk. Dit is de reden waarom in de wekelijkse berekeningen van Jan Vandervelden nooit loonsverschillen voorkomen, op enkele zeldzame keren na. Het gold dan gevallen van werknemers die per dag een paar stuivers minder verdienden, omdat ze, hoewel volwassen, de knepen van het vak nog niet kenden. Zeker waren het geen pubers die in fabrieken wel werden aangeworven en daar voor hun prestaties een aalmoes kregen. Hun loon bedroeg daar de helft van dat van de vrouwen, het vierde van dat van de mannen.

Een laatste negatieve factor tenslotte lag bevat in het hoge energieverbruik, eigen aan het buitenwerk, dat het loon nog depreciëerde, vooral in een tijd toen de voedselprijzen in het algemeen, en die van de vleeswaren in het bijzonder, aan de hoge kant waren.

Om een paar concrete gegevens nader te kunnen bepalen, volgt nu een alfabetische lijst van de bosarbeiders die van ± 1835 tot ± 1843 in de onderneming hebben gewerkt. Het cijfer naast hun naam of bijnaam duidt, op een totaal van 95, het aantal werkweken aan dat ze hebben gepresteerd.

Den ²⁸ junius betalt 1859

gebuur 4 daegen a 14/1 + 3 - 10 - 0

vr de clert 4 duto ~~+ 3~~ - 10 - 0

J magilt 4 duto + 3 - 10 - 0

J Waelens 4 duto + 3 - 10 - 0

J berkmans 4 duto + 2 - 16 - 0

acasia 4 duto + 3 - 10 - 0

vr magilt 4 duto a 12/1 + 3 - 0 - 0

louwie huymons 4 duto a 11/1 + 2 - 15 - 0

Den 6 julius betalt

gebuur 6 daege + 4 - 4 - 0

vr de clert 6 duto + 4 - 4 - 0

J magilt 6 duto + 4 - 4 - 0

J Waelens 6 duto + 4 - 4 - 0

J berkmans 6 duto + 4 - 4 - 0

acasia 6 duto + 4 - 4 - 0

vr magilt 6 duto a 12 + 3 - 12 - 0

louwie huymons 6 duto a 14 + 3 - 6 - 0

<i>Acasia Joseuvus</i>	(8)
<i>Annaet Pieter</i>	(26)
<i>Bel saet</i>	(11)
<i>Berkmans J.</i>	(36)
<i>Berkmans P.</i>	(10)
<i>Boon D.</i>	(4)
<i>Broos Judoukus</i>	(1)
<i>Buelins</i>	(5)
<i>Cadae</i>	(1)
<i>Cent Joaghim</i>	(3)
<i>Danneel Giele</i>	(3)
<i>Danneel H.</i>	(3)
<i>De Clert P.</i>	(49)
<i>De Neyer</i>	(2)
<i>Den Douve</i>	(7)
<i>Fabrie J.B.</i>	(1)
<i>Faet</i>	(40)
<i>Gebuer</i>	(86)
<i>De zoon van Gebuer</i>	(2)
<i>Groone</i>	(17)
<i>Hemelhof F.</i>	(5)
<i>Heymans Lowie</i>	(3)
<i>Keyard</i>	(2)
<i>Lots</i>	(1)
<i>Magils P.</i>	(22)
<i>Magils S.</i>	(81)
<i>Merks J.B.</i>	(6)
<i>Mosselmans J.</i>	(8)
<i>Nielen Papaa</i>	(10)
<i>Strulens Magil</i>	(3)
<i>Swaelens F.</i>	(4)
<i>Souvelberg J.B.</i>	(32)
<i>Swaelens J.</i>	(66)
<i>Tijs Gielen</i>	(7)
<i>Vanderdielen J.B.</i>	(4)
<i>Vanderguts Tiste</i>	(11)
<i>Vankerbergen F.</i>	(4)
<i>Vellemans</i>	(12)

Op één na zijn het alle Vlaamse familienamen.

Aan hun foutieve en / of fonetische spelling willen we enkele correcties aanbrenge:

<i>Acasia</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Acacia</i>
<i>Annaet</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Hannaert</i>
<i>Belsaet</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Belsack</i>
<i>Berkmans</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Berckmans, Berghmans, Bergmans</i>
<i>Buelins</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Buelens, Buelinckx</i>
<i>De Clert</i>	<i>staat voor :</i>	<i>De Clercq</i>
<i>Fabrie</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Fabri</i>
<i>Keyhard</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Keyaert</i>
<i>Magils</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Machiels</i>
<i>Merks</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Merckx</i>
<i>Souvelberg</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Savelbergh, Savenberg</i>
<i>Vanderguts</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Vandergucht</i>
<i>Vankerbergen</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Vankeerbergen</i>
<i>Vellemans</i>	<i>staat voor :</i>	<i>Fellemans</i>

Namen als Cadae, Cent, Den Douve, Faet, Gebuer, Groone, Nielen Papaa zijn haast zeker bijnamen.

Het is merkwaardig vast te stellen dat het overgrote deel van de familienamen heden ten dage nog in Sint-Genesius-Rode voorkomen, hetgeen erop schijnt te wijzen dat Jan Vandervelden in die gemeente zijn werklui aanwierf En daar zijn redenen voor. Rode lag centraal in zijn prospectie- en werkgebied en het dichtst bij het Zoniënwood, waar de houthandel floreerde. Bovendien waren de Rodenaren sinds eeuwen vertrouwd met het grote bos; als jongelui gingen ze er hout sprokkelen, kwamen later wel eens in contact met het gerecht en .... verdienden tot voor de Tweede Wereldoorlog een paar franken met het venten van spaanders in de hoofdstad.

Als we de lijst nog even doorlopen en analyseren komen we tot bepaalde vaststellingen. De onderneming bezat een kern van oude getrouwen, onder wie vermoedelijk de meesterknecht: Gebuer (86), Magils S. (81), Swaelens J. (66) en De Clert (49). Naast hen, een even gering aantal werklui met een middelmatig presentiecijfer:

Souvelberg (32), die na vrij regelmatige prestaties in het begin, voor altijd wegbleef, Berkman J. (36) die later in de onderneming kwam werken, Faet (40) en Annaet P. (26), die beiden van afwisseling hielden en na kortere of langere onderbrekingen telkens weer te voorschijn kwamen.

De laatste, meest talrijke groep bestond uit een twintigtal werklieden wier contact met het bedrijf kortstondig is geweest. De meeste onder hen werden aangelokt door het hogere loon dat door de baas werd aangeboden, maar verkozen, na een haastige kennismaking met de zaak, de bijl te laten rusten... Het mag gezegd dat het houthakkersbe-roep nooit een sinecure is geweest.

De uitbetalingslijsten brengen verder niets aan het licht betreffende de werkomstandigheden, behalve dat de werkdagen in vier schoften waren ingedeeld, wat erop wijst dat ze niet van het korte type waren.

Wat ze wel aantonen is het grote aanbod op de arbeidsmarkt, maar tevens ook een zekere graad van onafhankelijkheid van de zijde van de werknemers tegenover de werkgever. Wellicht waren diens eisen zo hoog gesteld dat velen naar minder lastige beroepsbezigheden uitkeken, waarmee ze hetzelfde loon konden verdienen.

De transactie op de Hut met de Heer Maldegem is niet de enige winstgevende operatie geweest. Voor en na mei 1838 staan nog veel belangrijke ontvangsten vermeld, zoals die op:

18 juli	1836:	812,50 fr.
25 augustus	1837:	588,00 fr.
6 september	1837:	1.250,00 fr.
20 oktober	1837:	1.675,00 fr.
24 juli	1838:	612,00 fr.
22 april	1840:	1.743,00 fr.

Er zijn natuurlijk ook aankopen, zoals die op:

24 april	1835:	300 fr.
16 april	1836:	250 fr.
20 april	1836:	60 fr.
4 december	1836:	80 fr.
3 februari	1837:	200 fr.
19 april	1837:	14 fr.
1 mei	1837:	390 fr.
4 mei	1837:	3 fr.
17 mei	1837:	30 fr.
31 mei	1837:	12 fr.

en die van het jaar 1840 voor een globale som van 775,40 fr.

Deze lijsten zijn niet volledig; de opsomming van nog kleinere bedragen zou te lang worden.

Sprekend is weer het grote verschil tussen aan- en verkoopcijfers. De ontvangstposten zijn minder talrijk, doordat grote partijen eikenschors in massa werden verkocht en naar hun bestemming, vooral naar Brussel, werden vervoerd.

Gevragt ten diensten van Jean Vandervelden te Alsemberg sedert 1837 door my Sebast. Vanden Plas

1 steem leuen wagen behorde in ter Kuyse wyde en huen aan tinte gedrudia met 2 spuden	2. 10
2 steem 2 wagen an hnt gedrudia en mist mede gswert	2. 10
3 steem leu hant huy) uyt der wyde g. hant	1. 0
4 steem leuen wagen behorde tot Brussel op de mert	6. 12
5 steem leuen wagen behorde tot steem	6. 12
6 steem leuen wagen behorde tot Brussel op de hoey Kai	6. 12
7 steem leu hant Met hant van vyf hondert verstien	
8 steem leuen wagen behorde tot Brussel ande mist bas	6. 12
9 steem leuen wagen behorde tot Brussel ande hoey Kai	6. 12
het haer hnt vanden schent ufer hnt a' 25 francs	99.00
het selvedienende voot quist alle mounen wagen	19.15
ijkt door de rekent Sebast. Vanden Plas	98.15

Voldaan en 1 van vanden

Vrachtbrief van Sebastiaan Vanden Plas

Een rekening met de volgende inleiding: "Gevragt ten diensten van Jean Vandervelden te Alsemberg sedert 1837 door my Sebast. Vanden Plas" vermeldt verschillende plaatsen in de hoofdstad:

tot Brussel op de mert tot Brussel op de hoey Kai tot Brussel aan de mestbak, waar fijne of grove eikenschors werd geleverd. Ze diende om sommige leerlooierijen, in en ten noorden van de hoofdstad gelegen, van looizuur te voorzien.

Van 1844 af vertoonde de bedrijvigheid van de handelszaak een neerwaartse trend. Er vonden nog wel aankopen plaats van mutsaards en bomen, maar de omvangrijke transacties behoorden tot het verleden. De terugkoop van het nog amper 4.386 ha grote Zoniënwood door de Belgische staat in 1843 was de voornaamste oorzaak van het langzame wegwijnen van de onderneming.

In 1844 en de volgende jaren werden er geen uitbetaling-slijsten van lonen meer opgemaakt. De werknemers hadden dus afgedaan.

Ook het werkterrein was verlegd. Langs het Zoniënwood, op de Hut of in de Diesdelle werd geen hou meer verkocht, wel in minder beboste omstreken als: Ellebeeck, de Meigemheide, het Taken heyke... En in de plaats van eik en beuk werden houtsoorten van mindere kwaliteit, als bv. den, verhandeld. Een voorpoedig tijdperk was afgesloten, maar een ander arbeidsveld lag klaar...

Einde deel 1

Pelgrimage en bedevaart

door *Michel Vastiau*

Bedevoarten

Een groot onderscheid, wat de oorsprong of etymologie betreft bestaat tussen de woorden bedevaart en pelgrimage.

Bedevaart (beeweg, bedetocht, enz.) betekent een reis of tocht al biddend af te leggen.

Pelgrimage, pelgrim, pelgrimeren komen van het Latijn peregrinatio, peregrinus, peregrinari die betekenen: een reis in de vreemde, vreemdeling, reizen in de vreemde. Het was dus oorspronkelijk geen bedetocht of bedevaart maar een reis in een vreemd land.

Het Latijn bezit andere woorden om een reis te vertalen maar zonder nadruk te leggen op het element "in de vreemde": iter, itus, via, navigatio (zeereis). Al deze woorden en hun afleidingen en samenstellingen worden in middeleeuwse teksten vaak gebruikt, maar uiteindelijk heeft "peregrinatio" het gehaald en dat woord lag aan de oorsprong van een woord in veel Europese talen.

Volgens de New Catholic Encyclopedia: "A Pilgrimage may be described as a journey to the sacred shrine or sanctuary for a religious motive"¹

Volgens de definitie van de Grote Winkler Prins Encyclopedie is een "bedevaart of pelgrimstocht, in het algemeen een reis naar een heilige plaats"²

Volgens W. GIRALDO is de tocht ook geen wezenlijk onderdeel van een bedevaart: "Nee, de opvatting dat er automatisch een link bestaat tussen bedevaart en tocht is een misvatting. West-Vlamingen die tachtig kilometer te voet naar Halle gaan zijn ontegensprekelijk bedevaarders; wij aarzelen zelfs niet ze pelgrims te noemen. Maar de "pechvogels" die toevallig onder de toren van een bedevaartplaats wonen uitsluiten is volkomen zinloos".³

Waarvan akte.

---

¹ *The New Catholic Encyclopedia*, New York, McGraw-Hill Book Company, 1967, blz. 362.

² *Grote Winkler Prins Encyclopedie in 25 delen*, Amsterdam en Brussel, Elsevier, 7de druk 1979, deel 3 (Astron-België), blz. 465.

³ *GIRALDO (W). Volksdevotie in West-Vlaanderen*, Brugge, blz.9.

Zoals uit het citaat van W. GIRALDO blijkt, gebruiken sommige personen bij voorkeur het woord pelgrimeren voor langere tochten, dus tochten “in den vreemde”.

Het Nederlands kent of kende nog andere benamingen voor bezoeken aan plaatsen waar relieken en relikwieën van heiligen vereerd werden, waarvan de meest gebruikte zijn: heiligdomsfeest of festum reliquiarum van de lokale kerk, heiligdomskermis voor de plaatsen waar het heiligdomsfeest samenvalt met het kerkwijdingsfeest of kermis (dedicatio); heiligdomsvaart voor belangrijke heiligdomskermissen zoals Maastricht, Aken, Trier...; toning van relieken (ostensio); pardoen of kwijtschelding (remissio) van straffen; Roomse vaart voor grote reliekentoningen met privileges van een bedevaart naar Rome te Maastricht, Aken...; jubilé (jubilaeus of jubilaeum) alhoewel die benaming eigenlijk door Rome opgeëist wordt; jubelvaart is een naam die door Dr. P.C. BOEREN voorgesteld wordt voor jubilaire reliekenfeesten.⁴

Dr. BOEREN geeft een duidelijk onderscheid tussen relieken en relikwieën: “Het katholieke Nederlandse spraakgebruik maakt op fijnzinnige wijze onderscheid tussen relieken en relikwieën, tussen de relieken van Jezus’ Lijden (die ook relikwieën zijn) en de relikwieën der gewone heiligen (die men geen relieken noemt, tenzij men het geheel der lichamelijke overblijfselen in graf of schrijn op het oog heeft).

Pelgrimeren of bedevaarten wordt ook wel “dienen” genoemd tenminste in sommige delen van Vlaanderen. Beroepsbedevaarders, of bedevaarders die occasioneel in de plaats van iemand anders op bedevaart trekken en die de gebruiken kennen worden “bidzaligers” genoemd.

De “Grote” Christelijke bedevaarten

Drie “grote” bedevaarten of peregrinationes maiores hebben zich opgedrongen: het H. Land, Rome en Santiago de Compostela.

---

⁴ BOEREN (P.C.).
*Heiligdomsvaart Maastricht.
Schets van de geschiedenis
der heiligdomsvaarten en
andere jubelvaarten,
Maastricht, blz. 11-13.*

Het Heilig Land

Zodra de christenen hun godsdienst openbaar mochten belijden, bouwden zij overal in het H. Land kerken op de plaatsen waar Jezus Christus geleefd had, onder meer te Bethlehem, de geboorteplaats door de H. Helena de moeder van keizer Constantijn. Keizer Constantijn bouwde onder meer te Jeruzalem boven het graf van Christus een kerk en het beroemde H. Catharinaklooster in de Sinaïwoestijn. Volgens vroegchristelijke bedevaarders was het H. Land bezaaid met kerken en kapellen.

Het voorbeeld van de H. Helena heeft andere personen aangezet om de heilige plaatsen te bezoeken. Een reis naar Palestina was wel een tijdrovende en dure onderneming die slechts in het bereik lag van de hogere geestelijkheid, de adel en rijke handelaars.

Tijdens de duur van de "pax romana" en een sterk Oost-Romeins keizerrijk liepen de pelgrims niet al te veel gevaar, maar vanaf het midden van de 11de eeuw maakten de Seldsoeken het de bedevaarders moeilijk.

De kruistochten, de grote bedevaarten bij uitstek, waaraan een volle aflat verbonden was, probeerden tevergeefs het H. Graf te bevrijden dat in 1291 definitief onder islamitische heersers stond.

In het H. Land traden de Franciscanen op als echte touroperators terwijl het transport ter zee in handen was van de Venetianen.

Wat in andere bedevaartoornden niet mogelijk was, wat enig voor het H. Land bleef was in de voetsporen van Christus zelf gaan, de "imitatio Christi" beleven door de Via Dolorosa af te leggen. "Seit undenkbarer Zeit wirkt das Heilige Land wie ein anziehender Magnet auf die Christen"⁵

De pelgrimage naar Jeruzalem en het H. Land kende hoogten en laagten, afhankelijk van politieke en economische omstandigheden en zij was soms door oorlogsomstandigheden en epidemieën onmogelijk, maar zij behield en behoudt nog steeds een zeer grote aantrekkingskracht.

---

⁵ EGENDER (N.). *Jeruzalem, Ziel der Pilger damals und heute, in Wallfahrt kennt keine Grenzen*, blz. 308.

Rome

Ook in Rome werden kerken opgericht boven de graven van de martelaars. Rome is bovendien de verblijfplaats van de Paus, opvolger van Petrus en hoofd van de christenheid.

Het gebruik bestond onder de hogere geestelijkheid om naar Rome te gaan "ad limina" om gewijd te worden, de insignia van hun ambt te ontvangen van de Paus en soms een opdracht tot missionering van een gebied.

Rome was dikwijls een halte op weg naar Jeruzalem.

Na de moeilijkheden in Palestina won Rome aan belang ook omdat bij het bezoeken van de zeven hoofdkerken en na biecht aflaten konden verdiend worden die bijna een volle aflaat waard waren.

De pausen probeerden natuurlijk de populariteit van de Romevaart te verhogen door de instelling van het H. Jaar, met zoals steeds er aflaten aan te verbinden.

De tocht naar Rome was korter dan die naar Jeruzalem, veiliger en financieel haalbaar voor een groter aantal pelgrims.

De Rome tocht leed wel onder het verblijf van de pausen in Avignon en het Westers Schisma (1378-1417/1429) en vooral onder de Hervorming, maar zij bleef ondanks alles zeer populair.

Santiago de Compostela.

De derde van de drie grote bedevaarten is Santiago de Compostela in Galicië.

Het is niet met zekerheid te zeggen waarom Santiago de Compostela zo enorm populair werd in de hele Westerse wereld vanaf de 10de eeuw en dit ondanks de vele gevaren en de verwoesting door de Saracenen.

Zeker, de paus verleende bijzondere gunsten aan de lokale kerk en aan het bestrijden van de Islam tijdens de reconquista. De pelgrims verdienden aflaten die gelijkgesteld werden aan die van het H. Land, jubileeaflaten, tijdens ceremoniën die bijna dezelfde waren als in Rome voor het H. Jaar. De bisschop van Santiago de Compostela voert de titel van "Patriarch" en heeft ooit geprobeerd op gelijke voet met de paus van Rome te staan.

Heiligenverering en relikwieën

Het is onmogelijk over christelijke bedevaarten te spreken zonder er de heiligen- en de relikwieënverering bij te betrekken, omdat veel bedevaarten juist die verering tot doel hebben.

Bij de eerste christenen bestond een grote eerbied voor de martelaren of bloedgetuigen. Zij werden al dan niet in het geheim begraven en wanneer het christendom vrij mocht beleden worden, werden er gedenktekens, kerken en kapellen boven hun graven opgericht.

In het Westen werden die stoffelijke resten aanvankelijk met veel eerbied en schroom behandeld: zij bleven rusten in een graf. De eerste bedevaarten “ad sanctos” waren naar de begraafplaatsen zelf waar de lichamen rustten. In Rome werden wel beenderen uit de catacomben overgebracht naar kerken (translatio). In onze streken werden tussen de 10de en de 12de eeuw veel “verheffingen” van heiligen gedaan: ze werden uit hun graf gelicht en dichter bij een altaar geplaatst.

Buiten splinters van het H. Kruis die door geschenken van Byzantijnse keizers of via pelgrims het Westen bereikten en enkele voorwerpen die in aanraking gekomen waren met graven, beenderen van heiligen, heilige plaatsen, zogenaamde representatieve relikwieën, waren andere relikwieën zeldzaam. Vanaf de kruistochten en zeker tijdens de vierde kruistocht met de verovering van Constantinopel in 1204 kwam een ware relikwieschat in handen van de westerse christenheid en ontstond er een handel in.

Het belang van relikwieën in de Middeleeuwen kan moeilijk overschat worden: zij waren de schakels tussen de smekeling en God, gerechtelijke eden werden erop gezworen, legers droegen ze mee als amulet, soms werd onroerend goed overgedragen door ‘toning’ van relikwieën en overhandiging van een halm of aardkluit zoals bij de belening van een vazal met een leen door de soeverein.

De Pelgrim

De pelgrim had er als beschermd persoon belang bij om zijn staat van pelgrim duidelijk te tonen, zodat hij kon genieten van tolvrijheid en gastvrijheid. Hij droeg meestal een bruin of grijs wollen reiskleed soms met een kruis opgenaaid, met kaproen of schoudermanteltje (pelerine) en een viltten hoed. Sommige pelgrims droegen een kruis genaaid op hun borst bij het heengaan en op hun rug bij de terugkeer van de bedevaart.

De palster of bedevaartstaf waaraan soms een kalebas hing die diende als kruik, was een steun bij het gaan en tegelijk een geducht wapen om agressieve honden op een afstand te houden of een wapen om mee te vechten.

De scerpe of scaerpe (escharpe) was de lederen of linnen reistas. In Brabant werd zij ook wel "mael" geheten.⁶

In de meest plechtige vorm van pelgrimeren deed de pelgrim een schenking aan de kerk (oblatio peregrinorum), maakte zijn testament, ontving in de kerk "palster ende scerpe" en een speciale zegen (benedictio peregrinorum). Hij kon dan vertrekken voorzien met de nodige aanbevelingen en attesten.

Helaas, vanaf de Oud-Egyptische bedevaarten komen misbruiken voor. Tijdens de Middeleeuwen vermomden handelaars zich als bedevaarders om te ontsnappen aan tolleren en om van een speciale bescherming te genieten. Clerici vagantes, zwervende "studenten" en allerlei marginalen, bannelingen, misdadigers op de vlucht mengden zich onder de vrome pelgrims die op peregrinatio religiosa of pelerignatio sacra (devotiebedevaart) of op strafbedevaart (peregrinatio poenitentialis) waren.

Het volstaat Chaucers (± 1340 - 1400) Canterbury Tales te lezen om een idee te krijgen van wat pseudo-pelgrims waren in de Middeleeuwen.

Beroepsbedevaarders bestonden tot in de moderne tijden, vooral de startsy in Rusland. In het Westen is vooral de H. Benedictus-Joseph Labre (1748-1783) de bekendste beroepsbedevaarder.

Strafbedevaarten werden ook door burgerlijke rechters opgelegd als zoenoffer. Dikwijls konden zij afgekocht worden.

---

⁶ VIAENE (A.). Palster ende Scerpe nemen. Een sacrale formule uit de oudepelgrimszegen, in Vlaamse pelgrimstochten, Brugge, 1982, blz.1.

Bedevaartvaantjes

De drang om een aandenken mee te nemen aan een verre reis en de bezochte plaatsen is een verschijnsel dat reeds in de klassieke oudheid voorkomt. Bedevaarders aan die heiligdommen kochten allerhande souvenirs. De pijparden beeldjes van Artemis Polymastos die in of rond de beroemde Artemistempel te Efese massaal verkocht werden, zijn bekend over de hele klassieke wereld.

Niet alleen werden aandenkens mee naar huis genomen, maar de bedevaarders en toeristen in de oudheid en de middeleeuwen krasten hun naam al dan niet vergezeld van een datum, op religieuze en op wereldlijke monumenten.

Die allereerste bedevaartsouvenirs kunnen ingedeeld worden in klassen.

- Water, vooral uit de Jordaan in een ampul of koker was zeer geliefd vanaf de Romeinse periode tot in onze tijd. Ook uit zeeën, meren, bronnen, stromen, rivieren waarvan sprake is in het Oude en in het Nieuwe Testament werd geput. Wij kennen nu vooral de plastieke beeldjes van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes gevuld met water uit de wonderbaarlijke bron
- Stof en aarde bijeengeschraapt op plaatsen in het H. Land en op graven van martelaren, behoorde ook tot de vroegste aandenkens die meegenomen werden. Zelfs nu nog worden papieren zakjes met stof van het graf van heiligen als relikwie verspreid.
- Stenen en brokstukken van gebouwen werden ook meegenomen. Tot de dag van vandaag durven "toeristen" wel eens zo een souvenir wegnemen.
- Herinneringen van plantaardige oorsprong zijn dikwijls afkomstig uit het H. Land: palmtakken waren zelfs het symbool van een bedevaart naar het H. Land. Gedroogde bloemen, gekleefd op een postkaart, waren zeer populair tot in het midden van de 20ste eeuw: dikwijls uit Jerusalem, Nazareth en Bethleem.
- Ook voorwerpen van dierlijke oorsprong, vooral schelpen werden op het strand opgeraapt als aandenken aan een bedevaart. De meest gebruikte schelpen waren de onderste kleppen van de kamschelpen die op het strand bij Santiago de Compostela gevonden werden. De "vieira" of Pecten maximus L. gold als het bedevaartteken van een tocht naar Santiago en van een pelgrimstocht in het algemeen. De wat kleinere kamschelp van in de baai en rond de Mont-Saint-Michel werd ook gebruikt als bedevaartteken.

- Naast de natuurlijke herinneringen aan pelgrimstochten ontstonden de door mensen vervaardigde souvenirs: terracotta of pijpaarden beeldjes, zoals die te Efese verkocht werden bij de heidense tempel, hoorntjes meestal van Corneliusbedevaarten (cornu betekent hoorn), trompetten, zelfs “bedevaartpijpen”. Naast terracotta werd keramiek, biscuit en porselein gebruikt.
- Ook andere materialen komen voor: glas, hoorn, ivoor, perkament, been, metalen, hout.. Allerlei voorwerpen uit palm- of olijfbomenhout, zoals beeldjes, doosjes, kruisjes, rozenkransen, enz. uit Palestina of gemaakt van een bijzondere boom zoals de eik van Scherpenheuvel behoren tot souvenirs van organische oorsprong. De voornaamste bedevaartaandekens van plantaardige oorsprong waren splinters van het H. Kruishout. Op vele plaatsen ontstond een cultus rond zo een herinnering aan een bedevaart.

Vanzelfsprekend werden vloeistoffen, water en olie in houders uit ondoordringbaar materiaal vervaardigd: hoorn, glas, metaal, aardewerksoorten. In de 20ste eeuw worden ook kunststoffen aangewend: plasticen flesjes in de vorm van een Mariabeeld in Lourdes, horloges, barometers en vele prullaria.

- Metalen worden verwerkt tot juwelen, gebruiksvoorwerpen (papiersnijders, bestek, ...) en tot bedevaartkentekens of vestelkens (*zie verder*).
- Een zeer bijzonder aandenken aan een bedevaart is een tatoeage, vooral bekend bij Oosterse christenen en in het bijzonder bij de Kopten.
- Bedevaarders uit het H. Land brachten palmtakken uit Jericho, Romegangers een afbeelding van het H. Aanschijn of Gelaat van Christus: een Veronike of Beronike (vera icona = ware afbeelding), bedevaarders naar Santiago de Compostela een schelp.

Amuletten

Buiten de algemeen voorkomende devotionalia in alle grote bedevaartsoorden: bedevaartprentjes en -vaantjes, litanieën, medailles, scapulieren, beeldjes, rozenkransen, zijn er soms sleutelhangers, asbakken, briefopeners, bes-tek, en andere gebruiksvoorwerpen te verkrijgen met de afbeelding van de bedevaartplaats.

In andere bedevaartplaatsen worden andere voorwerpen gewijd en aan de bezoekers verkocht: linten, draadjes, kaarsen, parelsnoeren, zalf, as, olie, water, brood, koeken, suiker, zout, ...

De zogenoemde "heiligdommetjes" zijn kleine zakjes uit papier, karton, stof, leder, of kunststof in allerhande vormen, maar toch dikwijls als een hart, die een gewijd voorwerp bevatten. In de praktijk is het dikwijls was van de paaskaars of een stukje van een paasnagel.

Een bijzondere vorm is het Agnus Dei. Het is een wassen schijfje met de afbeelding van het Lam Gods, vandaar de naam Agnus Dei, dat door de Paus op Witte Donderdag gewijd wordt. Vroeger wijdde hij gedurende de eerste 7 jaar van zijn pontificaat en daarna om de zeven jaar die wassen schijfjes.

Veel van die devotionalia worden eigenlijk als amuletten gebruikt, d.w.z. als voorwerpen die de drager ervan behoeden tegen ongeluk of hem geluk verschaffen.

Vestelkens

Speciaal vervaardigde bedevaarttekens kwamen heel vroeg voor in Griekse centra, onder meer zilveren bomen met gouden fruit in Tenos. In Braga waren het wassen scheepjes.

De bedevaartkentekens of vestelkens vormen in de 12de eeuw de voornaamste herinneringen aan bedevaarten, zonder de vroegere souvenirs volledig te verdringen: ampullen met water of olie, en de boven opgesomde voorwerpen blijven bestaan.

Vestelken

De eerste vestelkens waren eigenlijk kleine plaquettes die geleidelijk allerlei vormen aannamen met soms zeer ingewikkelde, opengewerkte motieven en voorzien van haken en ogen om op de kleding te naaien.

Veel materialen kunnen in een bedevaartteken verwerkt zijn: een metaallegering, een stukje spiegel, gekleurd perkament of papier. Het verwerken van stukjes spiegel gaf een bijzondere betekenis aan het bedevaartteken, omdat de spiegel een glimp opgevangen had van een relikwie en daardoor een soort “heiligheid” werd.

Vestelkens bestaan in zeer vele vormen: van ronde flinterdunne latoenen schijfjes, veelhoeken in rood- of geel koper tot zware ingewikkelde constructies in lood of tin of een legering, gewoonlijk lood-tin.

De bloeiperiode loopt van de twaalfde eeuw tot diep in de 16de eeuw en soms langer.

Volgens Köster zou er ook in Alseberg een souvenir bestaan hebben. Een “Pilgerzeichen” of een van die “ortsspezifische Wallfahrtsdevotionalien” volgens zijn lijst “Pilgerzeichen und Wallfahrtsdevotionalien mittelalterlicher Kult-orten”.⁷

Eigenlijk zijn er maar weinig van de massaal gegoten of geslagen pelgrimstekens tot ons gekomen. Wat gebeurde er met de tekens die pelgrims meebrachten? Sommige werden ingewerkt in allerlei gebruiksvoorwerpen: tinnen kannen, kroezen, klokken.. Uit de concentratie van die vestelkens in waterlopen, waaronder de Seine in Parijs, mag misschien besloten worden dat zij opzettelijk in het water geworpen werden bij de terugkeer van de pelgrim om de handel erin te vermijden. Het vervaardigen van metalen bedevaarttekens was een arbeidsintensieve bezigheid: smelten van het metaal, het stuk per stuk gieten in een vorm, het uit de vorm halen, de gietnaden wegvijlen of afknippen, soms een stukje spiegel, of gekeurd papier eraan vastmaken. De grondstof was ook niet goedkoop.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat bedevaartsouvenirs op economisch meer verantwoorde manier aangemaakt werden, in een goedkopere drager die toeliet veel meer af te beelden en veel duidelijker af te beelden.

Inderdaad, veel vestelkens dragen een opschrift dat niet te ontcijferen is.

Papieren souvenirs zijn ongetwijfeld brozer en vergankelijker dan metalen souvenirs, maar ze bieden meer mogelijkheden en ze zijn goedkoper.

---

⁷ KÖSTER (K.).
Mittelalterliche
Pilgerzeichen in
Wallfahrt kennt keine
Grenzen, blz. 215.

Blazoentje uit Halle

Blazoentjes

Gildenblazoentjes nemen een bijzondere plaats in onder de bebedevaartaandenken. Het zijn ruitvormige papieren aandekens, meestal nogal klein (± 10 cm), waarvan twee exemplaren tegen elkaar gekleefd werden met ertussen een stokje. Het gedeelte van het stokje dat uitsteekt boven de blazoentjes is dikwijls versierd met pluimen of gekleurd papier.

Deze blazoentjes zijn vooral populair in de streek rond Oudenaarde. In Noord-Frankrijk zijn ze ook bekend, maar daar is de basisvorm een ovaal, dikwijls met enkele lobben.

Voor O.-L.-Vrouw van Halle bestaat een blazoentje van een broederschap uit Oudenaarde.

Een catalogus ervan werd door J. DE BEER uitgegeven.⁸ Volgens J. PIETERS zouden zij een schakel zijn tussen de overgang van bedevaarttekens en vaantjes.⁹

Bedevaartvaantjes

Ontstaan

De bedevaartvaantjes zijn heel waarschijnlijk ontstaan in het graafschap Vlaanderen, waarschijnlijk op het einde van de 15de eeuw of het begin van de 16de eeuw. De eerste vermeldingen uit archieven, en meer bepaald rekeningen, dateren uit het begin van de 16de eeuw: 1509 te Lede, 1510 te Dudzele, 1512 te Gistel, 1514 te Evergem.¹⁰ Uit deze gegevens mag het besluit getrokken worden dat bedevaartvaantjes in het begin van de jaren 1500 in het graafschap Vlaanderen al een zekere populariteit genoten. Aangezien tot op heden geen oudere vindplaatsen bekend zijn, mag verondersteld worden dat de oorsprong van bedevaartvaantjes in Vlaanderen ligt.

⁸ DE BEER (J.). *De papieren blazoenen van Gilden, Neeringen, Broederschappen en andere Vereenigen in het Land van Audenarde, in De Brabantse Folklore, XIIIde jaargang (1932-1933), nr. 68, blz. 135-186.*

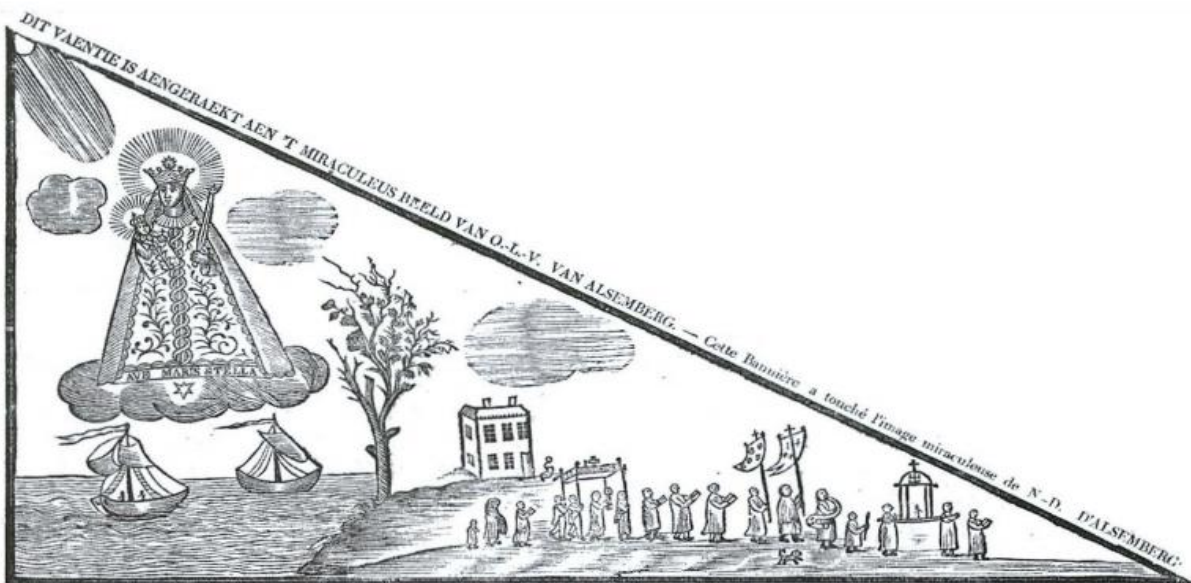
⁹ PIETERS (J.). *Bedevaartvaantjes en paardenomgangingen, in Ars Folklorica Belgica, deel **, blz. 135-136.*

¹⁰ VAN DER LINDEN (R.). *Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen, blz. XVIII.*

De vorm

De meest voorkomende vorm in het Vlaamse land en in de vroegere gebieden die tot Vlaanderen en Wallonië behoorden, is ongetwijfeld de rechthoekige driehoek voor de papieren vaantjes. Het is eigenlijk een rechthoekig vel papier dat in diagonaal in tweeën gesneden is. Uit economisch oogpunt was er geen verlies aan onbedrukt papier.

Het Miraculeus Beeld van O.-L.-Vrouw van Alsemberg, aldair onder den titel van ZEE-SYDANS geëert sedert het jaer 1230, gesigt door de H. Elisabeth. | L'Image Miraculeuse de N.-D. D'alsemberg, est honorée dans cette Eglise sous le titre de: EROULE DE MER, établi en 1230, sous la protection de Ste. Elisabeth.

Terzelfder tijd waren ook rechthoekige vierhoeken in gebruik, dus vellen papier die niet doorgesneden zijn. De houtsnede of de koperplaat van een driehoekig vaantje is soms vierhoekig, het is niet omdat een vaantje een welbepaalde vorm heeft, bijvoorbeeld een zeisvorm voor het vaantje van O.-L.-Vrouw van Aarschot, dat de plaat zelf ook die vorm heeft.

Na de eerste wereldoorlog waren in de meeste bedevaartplaatsen rechthoekige vaantjes te koop: de Belgische vlag met op de gele baan een opdruk met de naam van de bedevaartplaats al dan niet vergezeld met een afbeelding van de vereerde heilige. Voor Alsemberg en Halle bestaan zulke vaantjes.

Ook vlaggen van andere landen (Nederland, Frankrijk) of in de kleuren van staten, landsdelen, steden (Vaticaanstad: geel en wit; Vlaanderen: geel en zwart; Halle: blauw en wit) of gewoon blauw (Mariakleur) werden bedrukt met tekst en soms met een afbeelding.

Wimpels, dus in de vorm van gelijkbenige driehoeken komen in Halle ook voor.

*Bedevaartvaantje uit
Alsemberg (19^e eeuw)*

De jaren 1930 waren de bloei-jaren van de gelijkbenige driehoekige bedevaartvaantjes omdat Hoyaux, een commerciële uitgever-drukker uit Brussel, die vorm massaal verspreid heeft in heel veel bedevaartplaatsen en bij toeristische bezienswaardigheden, of als herdenkingsvaantjes. Andere uitgevers, te beginnen met Hoyaux Zoon hebben ingespeeld op het succes van deze linnen gelijkbenige vaantjes.

De gelijkbenige driehoek is een betere gestroomlijnde vorm om aan een fiets of een auto te hangen. Die vaantjes worden dan ook logisch “fietsvaantjes” of “autovaantjes” genoemd. Een stokje aan het vaantje had geen zin, het was zelfs hinderlijk.

Het stokje werd vervangen door twee ingeponste “ogen” en een touwtje.

Deze gelijkbenige vaantjes werden ook op een stokje gelijmd of geniet en gebruikt om in de hand te dragen.

Economisch was het aangeraden de clichés twee aan twee, één normaal en het andere kopstaand af te drukken op stroken stof zodat er geen afval was.

De vorm van het vaantje van Kester is echt een buitenbeentje: een min of meer gelijkzijdige driehoek. Het is ongetwijfeld een verwijzing naar de H. Drievuldigheid die zo voorgesteld wordt.

*Bedevaartprentje uit Dworp
(Kopergravure)*

Vele Duitse vaantjes zijn rechthoekig. De hedendaagse Poolse vaantjes zijn wimpelvormig, dus gelijkbenige driehoeken met de punt naar beneden, naast rechthoekige exemplaren en zelfs fotostrips in de vorm van een bladwijzer, maar met een lus bovenaan om opgehangen te worden.

Volgende vormen komen dus voor:

- basisvorm driehoek: rechthoekige, gelijkbenige, gelijkzijdige driehoeken;
- basisvorm vierhoek: rechthoeken en vierkanten en afgeknotte driehoeken aan de top of in de punt, gonfanons waarbij gelobde vormen, gebogen lijnen;
- vijfhoeken: afgeknotte driehoeken aan de top en in de punt, wandvaantjes, driehoek met zwaluwstaart in de punt;
- zeisvorm (alleen voor Aarschot en Antwerpen).

Modeverschijnselen treden op: Belgische vlaggen, wandvaantjes, fietsvaantjes... maar de basisvorm blijft de rechthoekige driehoek.

De drager

Een afbeelding heeft een drager nodig waarop de afbeelding weergegeven wordt.

De eerste bedevaartvaantjes werden op papier gedrukt. Exemplaren op perkament en handgeschilderd hebben misschien wel bestaan, maar geen enkel exemplaar wordt bewaard in verzamelingen.

De meest gebruikte drager is papier, met alle mogelijke varianten qua soorten. De evolutie van de fabricage van het papier kan zeer goed gevolgd worden bij de vaantjes. Watermerken, formaten kunnen teruggevonden worden op vaantjes.

Zwaar papier en karton worden ook gebruikt.

Een andere belangrijke grondstof voor vaantjes is “textiel”. Gewoonlijk spreken verzamelaars van “linnen” vaantjes voor exemplaren uit textiel. Meestal zijn het geen echt linnen exemplaren, maar katoenen.

In de jaren 1930 werd het katoen soms “gekrijt” of bedekt met een laagje krijt om een betere hechting van de kleuren te verkrijgen en om te beletten dat drukinkt en kleurstoffen door het katoen drongen en een ongewild spiegelbeeld op de achterzijde van het vaantje creëerden.

Echte linnen vaantjes, zijden, satijnen bestaan. Stof met ingeweven motief werd zelden gebruikt.

Stoffen vaantjes zijn beter bestand tegen spelende kinderen en weersomstandigheden. Zij zijn, dank zij enkele aanpassingen qua vorm en bevestigingswijze, geschikt om door kinderen aan hun fiets en door automobilisten aan de uit- of inwendige achteruitkijkspiegel van hun auto gehangen werden.

Andere materialen worden aangewend: vilt (Hasselt), een hele reeks kunststoffen: plasticsoorten, nylon, vliseline. Vaantjes bestaan soms uit meer materialen: stof met opgeplakt papieren motief (Halle), papier onder een nylon hoesje, geplastificeerd papier. Poolse vaantjes combineren soms katoen gekleefd op karton onder een plasticen hoesje met een metalen (blikken) bord, een koordje en franjes uit zijde of kunststof.

Ook bedevaartvaantjes als “stickers” dus zelfklevend geplastificeerd papier bestaan.

In Zuidwest Brabant en het Pajottenland komen geen bijzondere gevallen voor.

Reproductiemethoden

De bestaande reproductiemethoden werden toegepast op bedevaartvaantjes. De evolutie ervan is te volgen op de vaantjes alhoewel sommige technieken, zeer lang werden toegepast.

De oudste vaantjes uit de 16de eeuw schijnen houtgravures te zijn, maar tot inde twintigste eeuw wordt dat procédé toegepast, soms uit artistieke overwegingen.

Terzelfdertijd was de kopersnede in gebruik. Een koperplaat slijt tamelijk vlug. Vandaar de soms slechte kwaliteit van een afdruk van een afgesleten plaat. De kopergravure moest uitgediept of versneden worden om opnieuw een scherp beeld te verkrijgen. Hierdoor ontstaan varianten. De herstoken plaat volgt niet perfect de afgesleten plaat, waarschijnlijk omdat de persoon die dit karwei opknapte niet noodzakelijk een bekwaam plaatsnijder was en niet altijd over een afdruk beschikte van de plaat in goede toestand. gebruikt geweest te zijn.

De etstechniek wordt niet zo vaak toegepast.

Combinaties komen voor: houtsnede met typografie voor de opschriften, drogenaaldtechniek met ets, zinkgravure met typografie voor de tekst, enz. Staalgravure schijnt niet gebruikt geweest te zijn.

De steendruk of lithografie was een veelgebruikte vermenigvuldigingstechniek omdat veelkleurendruk of polychromie mogelijk was en de steen meer slijtbestendiger was dan een koperplaat en niet onderhevig aan kromtrekken zoals een houtblok. Vele houtgravures of koperplaten werden “overgezet” op steen, ze werden opnieuw in de kalksteen gegraveerd.

Een eigenaardigheid zijn de negatieve afdrukken: wat normaal moet afgedrukt worden, is niet afgedrukt maar wel de delen die niet moeten afgedrukt worden. Dus de omtrekken van figuren, planten, gebouwen zijn in het wit (geen inkt) en de achtergrond van de voorstelling is in kleur (inkt). Gewoonlijk worden contrasterende kleuren gebruikt zoals zwart en rood waarop de uitgespaarde lijnen goed uitkomen.

Ook vele fotografische technieken werden aangewend om een vaantje te drukken: zilverzouten op glazen platen, natte en droge collodiumplaten, fototype (Huizingen), fotogravure, similigravure, autotype, bromogravure komen sporadisch voor. Het is niet eenvoudig om te weten of een van die fotografische procédés aangewend werden om een vaantje voor commerciële en dus grotere oplagen af te drukken. In iedere verzameling zijn dergelijke afdrukken aanwezig, maar zijn het afdrukken die gemaakt zijn voor enkele verzamelaars of om te verkopen aan bedevaarders?

Een ander veelgebruikt procédé is de zinkgravure, sedert in de jaren 1930, dikwijls gecombineerd met titels en opschriften in typografie. Zinko's waren geschikt voor grote oplagen. De tekst in typografie kon aangepast worden, of in een andere taal gezet worden.

Vaantjes werden ook “gedrukt” in zeefdruk vooral op kunststof, offset, stencil, xerografie of fotokopie en zelfs met een stempel.

Niet alle bedevaartvaantjes worden gedrukt: getekende, geschilderde en geborduurde exemplaren komen sporadisch voor, onder andere in Zonhoven en in Mariastein.

Kleuren

Meestal worden de vaantjes met zwarte inkt afgedrukt op wit papier of op witte stof, maar vele varianten komen voor.

De oudere afdrukken van houtsneden en kopersneden komen voor met zwarte en sepia afdrukken. Moderne afdrukken van oude platen gebruiken soms bister, blauw, rood. Xylografieën worden soms helemaal of gedeeltelijk gekleurd. Halle is zelfs bekend voor zijn meestal met waterverf of plakkaatverf versierde vaantjes. Er komen enkele vaantjes voor die beschilderd zijn en waar de gedrukte voorstelling op de achtergrond een soort schets is voor de schilder.

Meestal zijn de vaantjes geheel of gedeeltelijk min of meer zorgvuldig ingekleurd. Maar in Halle vergenoegden de producenten(?) of verkopers(?) van bedevaartvaantjes er zich dikwijls mee om enkele kleurstrepen of kleurvlekken aan te brengen over het vaantje, dwars over de voorstellingen en zonder ermee rekening te houden. Het gaat hier niet om ingekleurde vaantjes maar om met kleur "opgesmukte" vaantjes. Was de omzet te groot om ze zorgvuldig te kleuren?

Het kleuren gaf waarschijnlijk een meerwaarde aan het vaantje, maar soms diende het om de slechte afdruk met een versleten plaat te verdoezelen.

Kleurendruk was mogelijk met steendruk: het volstaat het vaantje het nodige aantal keren, naargelang van het aantal kleuren dat gewenst is op de steen te leggen. Het is wel een tijdrovend karwei: een gedeelte van de steen ininkten, drukken, de steen reinigen, opnieuw een gedeelte ininkten met een andere kleur, opnieuw afdrukken....

Handgekleurde vaantjes zijn dikwijls met sjablonen gekleurd. Hierdoor ging het inkleuren veel vlugger, maar soms ten koste van de nauwkeurigheid.

Een nog vluggere en goedkopere manier om wat kleur te brengen in de zwart-wit toestand is ofwel met een andere kleur drukinkt te drukken of op gekleurd papier te drukken, eventueel kleurinkt en gekleurd papier te gebruiken. Het is gebruikelijk dat slechts een klein aantal vaantjes van een oplage gekleurd worden om als luxe-exemplaren verkocht te worden aan verzamelaars.

Varianten

Naast de gewone vaantjes kunnen volgende varianten voorkomen:

- Kleurvarianten voor de inkt, verschillende monochrome vaantjes gedrukt met telkens een andere inkt of vaantje met meer dan één kleur, met kleurschakeringen. Het is niet altijd duidelijk of de drukker de bedoeling had om kleurnuances te gebruiken. Die kleurschakeringen zijn soms het resultaat van de vermenging van twee inktkleuren omdat de drukker de drukplaat niet gereinigd heeft voordat hij een andere kleur van drukinkt gebruikte!
- Kleurvarianten voor de drager. De jongste tendens is wel om een vaantje op hel gekleurd papier te drukken zoals oranje, helblauw, citroengeel enz. Het is soms een middel om meer exemplaren ervan aan verzamelaars te verkopen. Door de kleurvariante in drukinkt of in papier is het in enkele gevallen mogelijk om te zeggen of het vaantje bvb. als bijlage bij een boek gegeven werd of als los exemplaar verkocht werd.
Het is ook een middel om verschillende oplagen te onderscheiden.
- Vaantjes worden soms gedrukt op verschillende dragers, papier en stof of gewoon papier en zwaar papier of licht karton, op papier en op kunststof. Gewoonlijk wordt voor een luxe-exemplaar een betere papiersoort aangewend. Welbekend zijn de vaantjes van wijlen de Vaantjesboer die bijna altijd een vaantje in papier (voor de verzamelaars) en een vaantje in katoen (voor de bedevaarders) uitgaf.
- Luxe-exemplaren van een bedevaartvaantje hebben iets meer dan de gewone uitvoering en ze zijn zeldzamer waardoor hun (verzamel)waarde stijgt. Deze meerwaarde kan verkregen worden door een kleine oplage in een bepaalde kleur drukinkt, of meerkleurendruk, of op gekleurd papier, of op anders gekleurd papier, op een betere kwaliteit van papier, op een andere drager, op een drager met andere afmetingen, met het vergroten van de afbeelding, met toevoeging van een uitleg, met opdruk op de achterzijde, met het drukken op een rechthoekig vel papier, met vermelding van de naam van de ontwerpen, tekenaar, met de nummering, met de handtekening van de ontwerper, tekenaar. Dikwijls worden verschillende mogelijkheden gecombineerd: handgekleurde vaantjes, genummerd, op een vel papier gedrukt met nummer, korte tekst en handtekening van de ontwerper.

Verspreidingsgebied

Bedevaartvaantjes hebben zich vanuit het graafschap Vlaanderen eerst verspreid naar de aangrenzende vorstendommen: Brabant, Henegouwen, Namen, Namen, Luxemburg, Loon en de Rijnvallei.

Ook in Nederland en Duitsland - in de katholieke streken- zijn bedevaartvaantjes bekend sedert de 19de eeuw. In Frankrijk ontstonden buiten de geannexeerde delen van Vlaanderen en Henegouwen ook vaantjes in grote bedevaartplaatsen: Lourdes, Lisieux, Mont-Saint-Michel, Marseille, Sainte-Anne d'Auray, Rocamadour, ...

In andere overwegend katholieke landen bestaan ook enkele bedevaartvaantjes: in Italië (Rome, Vaticaanstad, Assisi, San Giovanni-Rotondo voor Padre Pio, Oropa, Napels, Palermo, Turijn, ...), in Spanje (Zaragoza, Barcelona, Burgos, Santiago de Compostela, Gerona, Granada, Berga, Almeira...), in Portugal (Fatima), de jongste jaren heel veel in Polen (Czestochowa, Lichen, Kalisz,...), in Beieren, Oostenrijk, Zwitserland, Kroatië, Bosnië-Herzegowina, in de Baltische staten, in Oost-Europese orthodoxe landen. Buiten Europa komen bedevaartvaantjes voor in Latijns-Amerika: de Dominicaanse Republiek (Higuey); Colombia (Chiquinquira); Argentinië (Catamarca, Cordoba, Salta, ...); In Azië en Afrika zijn zij ook gekend als aandenken van vooral niet-katholieke bedevaarten: vaantjes uit Mekka, souvenirs van boeddhistische, koptische en andere bedevaarten.

Vlaamse missionarissen hebben het gebruik van bedevaartvaantjes eigenlijk over de hele wereld verspreid: van Brazilië tot de Filippijnen (San Francisco de Lamut). Vlaamse deelnemers aan internationale religieuze vergaderingen hebben er herdenkingsvaantjes verspreid: Internationale Budapest

Ook niet-katholieke en zelfs niet-christelijke bedevaarten kennen bedevaartvaantjes.

Soorten vaantjes

Alle vaantjes met een religieuze voorstelling zijn geen bedevaartvaantjes. Volgende soorten worden onderscheiden:

- Gildenvaantjes die door gildenbroeders en -zusters gedragen werden tijdens het feest van hun patroonheilige in een processie;
- Processievaantjes die tijdens een processie uitgedeeld of verkocht werden om gedragen te worden tijdens die manifestatie door mensen of paarden (Kester, ieder jaar in Scherpenheuvel...);
- Verzamelaarvaantjes: speciaal gedrukt voor verzamelaars en die soms nooit in de plaats waarop zij betrekking hebben te verkrijgen waren;
- Privé-vaantjes: uitgaven van een verzamelaar die alzo een vaantje tekent of laat tekenen en drukken dat niemand anders kan verwerven dan via ruil met hem;
- Reclamevaantjes: het zijn vaantjes met aan de ene zijde een religieuze voorstelling met betrekking op een bedevaartplaats en met op de keerzijde publiciteit voor een handelszaak (bakkerij in Scherpenheuvel);
- Propagandavaantjes: vaantjes die uitgegeven worden ter gelegenheid van een bedevaart en met een religieuze voorstelling, maar die terzelfdertijd propaganda voeren zoals een vaantje met de basiliek van Scherpenheuvel en de afbeelding van de vlaggen van staten of landdelen die vechten tegen het bolsjewisme;
- Toeristische vaantjes met afbeelding van een kerkgebouw of een heilige en die door toeristen of verzamelaars beschouwd worden als bedevaartvaantjes;

II. LAMBERTI S. bezaarderen patroon tegen alle soorten van ziekten der beesten wiens III. Reliquien berusten in de Parochiale kerk van Beersel, II. Lambertus, bid voor ons. 5 Centimen.

*Bedevaartvaantje uit Beersel
(medio 20^e eeuw)*

- Schoolvaantjes: sommige katholieke schoolinstellingen hebben een eigen vaantje met de voorstelling van hun patroonheilige (Jan Bosco, Franciscus van Assisi.).

- Instellingvaantjes: niet alleen scholen hebben vaantjes met hun patroonheilige erop, maar ook andere instellingen zoals speelpleinen, vakantietehuizen;
- Parodievaantjes: wegens de grote bekendheid van bedevaartvaantjes in Vlaanderen, werden wel eens “spotvaantjes” gemaakt op echte bedevaartvaantje, bvb. door de Vlaamsche Conferentie bij de Balie van Antwerpen op 3.12.1898.
- Gelegenheids- of herdenkingsvaantjes: de mogelijkheden zijn talrijk. Tentoonstellingen, kroningen van O.-L.-Vrouwebeelden, vertrek naar de missie, intrede in het klooster, jubilee in het klooster, inwijding of restauratie van een kerk of kapel, en zoveel meer gelegenheden.
- Onder de echte bedevaartvaantjes bestaan ook indelingen.
- Archiefvaantjes: het zijn vaantjes waarvan het bestaan slechts gekend is uit archiefstukken of uit de literatuur, maar waarvan geen enkel exemplaar berust in een verzameling;
- Fiets- of autovaantjes: zoals de naam het duidelijk aangeeft zijn die vaantjes bestemd om aan een fiets of auto gehangen te worden;
- Camion- of vespavaantjes: het zijn de kleine wimpels die aan een koordje geregen de stuurcabine van een vrachtwagen versieren of als afzonderlijk vaantje aan de antenne van een scooter wapperden in de jaren 1950;
- Verboden vaantjes: het zijn vaantjes die herinneren aan verschijningen, meestal van O.-L.-Vrouw, die niet erkend zijn door de Kerk zoals te Onkerzele;
- Staatsgevaarlijke vaantjes: voor Halle bestaan “staatsgevaarlijke vaantjes”. Het zijn vaantjes met de afbeelding van de Oostenrijkse keizer Frans II, met de keizerlijke adelaar, met het opschrift Vivat Franciscus II 1791 die tijdens bezetting van ons land door de Franse republikeinen als subversief gebrandmerkt werden en waarvan de verkoop of het dragen dus verboden was.
- Dubbelvaantjes: het zijn vaantjes met meer dan een heilige op, zoals de oude vaantjes van Huizingen waarop Sint Jan de Doper en de H. Leonardus voorkomen.

Terminologie

Bedevaartvaantjes en andere soorten vaantjes behoren tot de banistiek vlaggenkunde of vexillogie. Het is niet omdat zij van klein formaat zijn dat er andere regels voor de beschrijving toepasbaar moeten zijn.

en eenvormigheid is zeker aan te raden, maar in de praktijk houden auteurs over bedevaartvaantjes geen rekening met de gebruikelijke terminologie in de banistiek: de broeking of broekzijde van de vlag, broektop, broekkant om maar te spreken van de wijze waar het stokje of het touwtje komt.

De woorden rechts of links zijn zinloos indien niet vooraf afgesproken wordt wat eronder verstaan wordt.

In veel wetenschappen, onder meer de heraldiek, banistiek, zegelkunde, enz. wordt verondersteld dat het wapenschild, de vlag, het zegel, aan de toeschouwer getoond wordt. Onder rechts wordt steeds verstaan aan de linkerhand van de toeschouwer, en de beschrijving vertrekt dus steeds heraldisch rechts of aan de linkerkant voor de toeschouwer.

Waarom niet eenvoudigweg dat goed ingeburgerde gebruik dat universeel toegepast wordt, overnemen? De wapenschilden die op een vaantje afgebeeld zijn, moeten in ieder geval op de juiste wijze beschreven worden.

Het is lachwekkend van richting te veranderen, naargelang van de beschrijving van het vaantje zelf of van een wapen dat erop afgebeeld wordt!

Iconologie

De afbeeldingen op bedevaartvaantjes gaan van de eenvoudige vermelding van de plaatsnaam in grote letters (afficheletters) die inderhaast gedrukt werden, tot echte kunstwerken met zeer grote vaardigheid uitgevoerd door bekwame kunstenaars.

Meestal is toch de aangeropen heilige voorgesteld, soms alleen een kerkgebouw of kapel.

Wat nogal eens op bedevaartvaantjes voorkomt zijn:

- Altaren van heiligen, al dan niet in een kerk- of kapelinterieur;
- De bedevaart of processie zelf (Alseberg, Halle, Kester...)
- Biddende, offerende en smekende pelgrims
- De offergaven die aan de heilige aangeboden worden zoals te Sint-Pieters-Leeuw;
- Historische gebeurtenissen allerhande;
- Veel vervoermiddelen op Christoffelvaantjes.

Vaantjes geven een overzicht van de evolutie van een gebouw, de aanpassingen in de loop van de tijden worden erop afgebeeld.

De klederdracht van de afgebeelde personages zijn een middel om een vaantje, althans de originele plaat te dateren.

De dieren evolueren ook: van het kleine varken uit de tijd van Breughel tot ons hedendaags grote roze beest dat afgebeeld wordt op de Sint-Antoniusvaantjes.

Dorpsgezichten worden dikwijls afgebeeld. Het is niet moeilijk om aan de hand van de bedevaartvaantjes van Beersel het oude dorpsplein te reconstrueren.

Ook in liturgische gewaden zijn er in de loop van de tijden duidelijk verschillen merkbaar .

Het taalgebruik wordt weerspiegeld door de bedevaartvaantjes. Maar die bron moet met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. De opschriften zijn niet altijd het werk van grote dichters of mensen die hun moedertaal of een vreemde taal voldoende beheersen. Op de Halse vaantjes komen veel taalfouten voor, vooral in de Franse teksten.

Het blijven ondanks alles toch getuigenissen van een bestaande toestand van een taal. Bovendien worden teksten dikwijls bij een latere herdruk gemoderniseerd. De wijzigingen in het taalgebruik kunnen zo gevolgd worden. Het gebruik van verschillende talen op hetzelfde vaantje verschaft inlichtingen over de oorsprong van de pelgrims. Ook in Waalse bedevaartplaatsen waren tweetalige vaantjes te koop, omdat er Vlaamse pelgrims kwamen (Ogy). De tweetaligheid is niet beperkt tot de plaatsen langs de taalgrens in België. Ook het nu Duitse en vroeger Nederlandse Kevelaer kent Nederlandstalige, tweetalige Nederlands en Duitse en ééntalig Duitse vaantjes. Het Latijn ontbreekt natuurlijk niet, maar het is veelal beperkt tot enkele alom gekende aanroepingen.

Bedevaartvaantjes geven ongewild inlichtingen over alle mogelijke onderwerpen: wapens, ziekten, prothesen, werktuigen en gereedschap, uithangborden van herbergen, enz.

Kunst ?

Alle vaantjes zijn geen kunstwerken. Maar er zijn wel ware kunstwerken onder door bekende artiesten gerealiseerd.

Onder de gekende graveurs moeten zeker volgende namen geciteerd worden: Beterham, Bouttats, Fruitiers, Harrewyn, Heylbrouck, Hillen, du Tielt. Onder de bekende tekenaars, schilders, knipkunstenaars kunnen opgesomd worden: Van de Broeck, Dufour, Flipts, Heins, van Immerseel, B. Janssens, Felix Timmermans, Herman Verbaere, Alfred Ost....

Andere vaantjes zijn pareltjes van volkskunst of naïeveit. Helaas er is hier ook kaf onder het koren: sommige vaantjes hebben geen artistieke waarde.

Bibliografie

- BAUMER (I.). Wallfahrt als Metaphor, in Wallfahrt kennt keine Grenzen, Zürich, Schnell & Steiner, 1984, blz. 55-64.
- DE BEER (J.). De papieren blazoenen van Gilden, Neeringen, Broederschappen en andere Vereenigingen in het Land van Audenarde, in De Brabantsche Folklore, jg. 12 (1933-1933), blz. 135-186.
- BOEREN (P.C.). Heiligdomsvaart Maastricht. Schets van de geschiedenis der heiligdomsvaarten en andere jubelvaarten, Maastricht, Uitgevers-maatschappij "Ernst van Aelst", 1962.
- EGENDER (N.). Jerusalem, Ziel der Pilger damals und heute, in Wallfahrt kennt keine Grenzen, Zürich, Schnell & Steiner, 1984, blz. 308-315.
- GIRALDO (W.). Volksdevotie in West-Vlaanderen, Brugge, Marc Van de Wiele, 1989.
- GROTE WINKLER Prins Encyclopedie in 25 delen, Amsterdam en Brussel, Elsevier, 7de druk 1979, deel 3 (Astron-België).
- KÖSTER (K.). Mittelalterliche Pilgerzeichen, in Wallfahrt kennt keine Grenzen, Zürich, Schnell & Steiner, 1984, blz. 203-223.
- New Catholic Encyclopedia (The), New York, McGraw-Hill Book Company, 1967.
- PIETERS (J.). Bedevaartvaantjes en paardenommegangen, in Ars Folorica Belgica. Noord en Zuid-Nederlandse Volkskunst, deel **, Antwerpen, De Sikkel/Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1956, blz. 225-264.
- VAN DER LINDEN (R.). Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen, Zottegem, in eigen beheer, 1958, XXXI + 366 blz.
- VAN HERWAARDEN (J.). Pelgrimstochten, Bussum, Fibula-van Dishoeck, 1974, 180 blz.
- VIAENE (A.). Palster ende Scerpe nemen. Een sakrale formule uit de oude pelgrimszegen, in Vlaamse pelgrimstochten, Brugge, Koninklijke Gidsenbond Brugge en West-Vlaanderen, 1982, blz. 1-8.

Maurits Nevens ontwerpt het Beersels gelegenheidsvaantje

Willy Debraekeleer

Toen het Heemkundig Genootschap "Van Witthem" Beersel besloot om ter gelegenheid van de tentoonstelling van bedevaartvaantjes een gelegenheidsvaantje uit te brengen, werd voor het ontwerpen ervan spontaan gedacht aan een kunstenaar uit de eigen gemeente, Maurits Nevens uit Lot.

Zijn artistieke veelzijdigheid en bekwaamheid tot compositie en synthese waren ons bekend. Het voorgestelde kunstwerk beantwoordt in alle opzichten aan de gestelde verwachtingen, een reden te meer om ook de kunstenaar en zijn werk in de schijnwerper te brengen

Wie is Maurits Nevens?

De nu bijna 70-jarige kunstenaar laat zijn leeftijd amper vermoeden. Rustig en bescheiden aanwezig op menige kunstmanifestatie, gedreven en geëngageerd in zijn kunstenaarschap, beschouwend of geamuseerd bij een gesprek of een uiteenzetting, maar voor alles is en blijft Maurits Nevens de pedagoog.

Een praktijkgericht pedagoog

De in Dilbeek geboren kunstenaar koos als jonge man voor de normaalschool, die hij tijdelijk moest onderbreken omdat de ontberingen van de oorlogsjaren zijn gezondheid hadden aangetast. Het gaf hem de gelegenheid om zijn tekentalent verder te ontwikkelen en leverde zijn eerste schilderijen op. Omdat lesgeven hem door de dokters verboden werd, kwam hij na de normaalschool op de academie terecht in Sint Lukas te Gent waar hij met de grootste prijs afstudeerde.

Met meer dan gewone belangstelling specialiseert hij zich in de monumentale kunst. Als medewerker van een groot glasatelier in Krefeld gaat hij meewerken aan de naoorlogse restauratie van de glasramen van kerken in Krefeld Essen en de dom van Aken. Hij leert er eveneens mozaïekvloeren leggen en ontwerpen.

Bij Kokoschka in Salzburg krijgt hij niet alleen les in de aquareltechniek, hij leert van de meester het “Ruimtelijk Denken”, wat later de basis zal vormen voor zijn eigen lesgeven aan Sint Lukas te Gent waar hij docent wordt in glasraamtechnieken, mozaïek en fresco.

Tijdens studiereizen en cursussen in Frankrijk en in Londen bekwaamt hij zich verder in de restauratie van oude glasramen, hij beeldhouwt en maakt kennis met nieuwe technieken en materialen als aluminium en polyester.

Nevens is een man van de praktijk, daarom verlaat hij het theoretisch lesgeven om decorateur te worden van de Brabantse provinciale dienst voor de gebouwen en opnieuw te studeren. Via de centrale examencommissie behaalt hij het diploma dat hem in staat stelt om les te geven in het hoger onderwijs.

Benoemd aan het Pulhof te Berchem-Antwerpen, geeft hij les aan het regentaat wiskunde, de normaalschool en de toekomstige kleuterleidsters. Als enthousiast pedagoog mag hij meewerken aan de vernieuwing van het onderwijs en de aanpassing van de leerplannen, richt hij tal van creatieve stages in en publiceert verschillende leerboeken voor het tekenonderricht. Hij is een veelgevraagd spreker op menig pedagogische studiedag en een succesvol inrichter van studiereizen.

Een veelzijdig kunstenaar

Maurits Nevens zegt van zichzelf dat hij steeds de scheiding heeft kunnen maken tussen zijn werk als pedagoog en zijn kunstenaar-zijn. Hierin gesteund door zijn kunstminnende echtgenote, levert hij een indrukwekkend palmares af met een veelheid aan kunstwerken, die getuigen van een onvermoeibare bedrijvigheid

Al bestaat zijn oeuvre even goed uit aquarellen, tekeningen, beeldhouwwerk, religieuze voorwerpen, textielontwerpen, vlaggen en illustraties, toch is Nevens vooral gekend om het monumentale werk als glasramen, graffiti, wandschilderingen en fresco's.

De kunstglazenier

Reeds in 1958, nog tijdens zijn studententijd, mag hij met een winnend ontwerp een 40 m² groot glasraam maken voor een paviljoen van de wereldtentoonstelling. Zijn erkenning als kunstglazenier komt tot haar volle recht wanneer hij de opdracht krijgt om de glasramen te maken voor de priester Poppekapel te Moerzeke.

Zowel glas-in-lood als betonglasramen behoren tot zijn oeuvre dat kerken en profane gebouwen siert in gans het land. We noemen de kerken van Schaarbeek, St. Sauveur, Aarsele, Menen, Ten Kerselare te Oudenaarde, de bedevaartkapel van Wever in Tienen, de bedevaartkapel St Jozef te Leuven met de grafkapel van pater Damiaan, de parochiekerken van Zwijndrecht, Mariakerke, Deurne, H. Kerst in Gent, Eeklo, Ternat en Itterbeek. Profane opdrachten bevinden zich in de Brusselse IBM building en in appartementsgebouwen te Hoboken. Maar ook tal van burgerwoningen hebben een glasraam van Nevens,

Glaswerk van de kunstenaar bevindt zich in het buitenland, tot in Sidney (Australië) toe.

De grootste bekendheid in de media haalde hij door zijn werk voor de Broeders van de Christelijke Scholen te Rome naar aanleiding van de heiligverklaring van broeder Mutien-Marie van Malonne. Van de Romeperiode is zelfs werk te zien in het Vaticaan.

Een veelzijdig oeuvre

Mocht de student Nevens meewerken aan de mozaïeken van het stadhuis van Krefeld, hij verloor de techniek niet en paste ze toe op gevels van kapellen, gemeentehuizen en villa's.

Pentekeningen, olieverfschilderijen, aquarellen en portretten, affiches, toneeldecors, vlaggen, ontwerpen voor textielhuizen en zelfs smeedwerk behoren tot zijn kunstproductie.

Het indrukwekkendste werk is echter het metershoge portret voor het pauselijk balkon van het Vaticaan tijdens de heiligverklaring van broeder Mutie-Marie. Het meesters-tuk levert hem de belangstelling op van de wereldpers.

Belangstelling voor andere technieken krijgt hij dan weer in eigen land, waar op zijn kundigheid een beroep gedaan wordt voor het realiseren van wandschilderingen en graffiti. Voor een paar jaar vroeg de gemeente Beersel hem de graffiti op het oud-gemeentehuis van Dworp te restaureren, en op de parochiezaal Ons Huis te Dworp prijkt eveneens een werk van zijn hand.

Voor restauratie van wandschilderingen wordt trouwens ook door heel wat particulieren op Maurits Nevens een beroep gedaan. Het werk van Maurits Nevens is erg toegankelijk.

De kunstenaar aan het werk

Aantrekkelijk is de harmonie tussen licht en kleur. Boeiend is het beeldverhaal. Zijn zin voor compositie en synthese wijzen op een veelbelezen en veel bereisd man. Religieuze taferelen weerspiegelen zijn bijbelkennis. Portretten van de grote persoonlijkheden van deze tijd als Martin Luther King en Mother Theresa getuigen van sociale bewogenheid.

Ruimtelijk denken is zijn drijfveer, zowel in zijn figuratief als abstract werk. Het gretig gebruik van allegorische beelden en de volkskundige figuratie verraden de Vlaamse Brabander, soms met breugheliaanse trekjes.

Een bedevaartvaantje

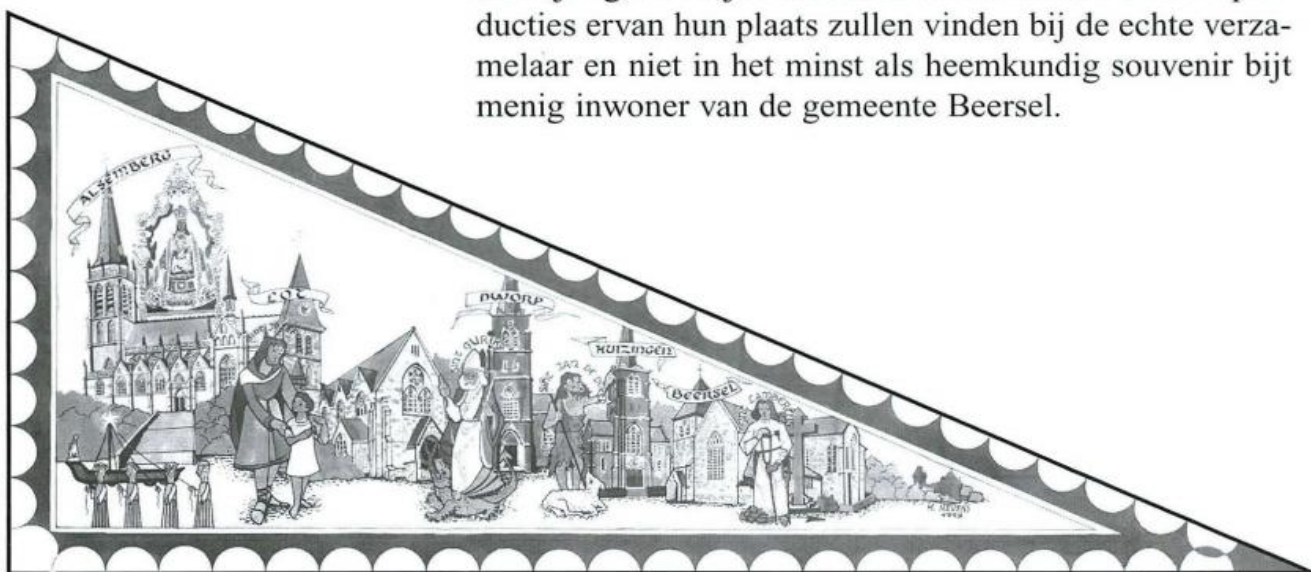
Het bedevaartvaantje van Beersel is een gedachtenisvaantje een gelegenhedenvaantje. Met uitzondering van Alseberg, zijn er in onze gemeente geen bedevaartplaatsen meer. In sommige deelgemeenten hebben ze nooit bestaan.

Na raadpleging van deskundig werk, o.a. van dhr. Vanderlinden, koos Maurits Nevens voor een compositie waarin de vijf parochiekerken van Beersel en hun patroonheilige afgebeeld worden.

Het vaantje beantwoordt aan alle vormvereisten van een authentiek bedevaartvaantje, zijnde een rechthoekige driehoek waarin een iconografische synthese.

Links zien wij de hertoglijke kerk van Alseberg, de bedevaartplaats bij uitstek van de gemeente Beersel met vooraan O. L. Vrouw, Sterre der Zee. Afdalend naar de rechterhoek vinden wij de vier overige parochiekerken afgebeeld met de aldaar vereerde patroonheilige. Het geheel is omzoomd met de kleuren van de gemeente Beersel, wit en blauw geschulpt, zoals het ook in het gemeentewapen terug te vinden is.

Het lijkt geen twijfel dat dit mooi kunstwerk of de reproducties ervan hun plaats zullen vinden bij de echte verzamelaar en niet in het minst als heemkundig souvenir bij menig inwoner van de gemeente Beersel.

Het gelegenhedenvaantje

Ludieke Mariadevotie, vaantjes en pistolets....

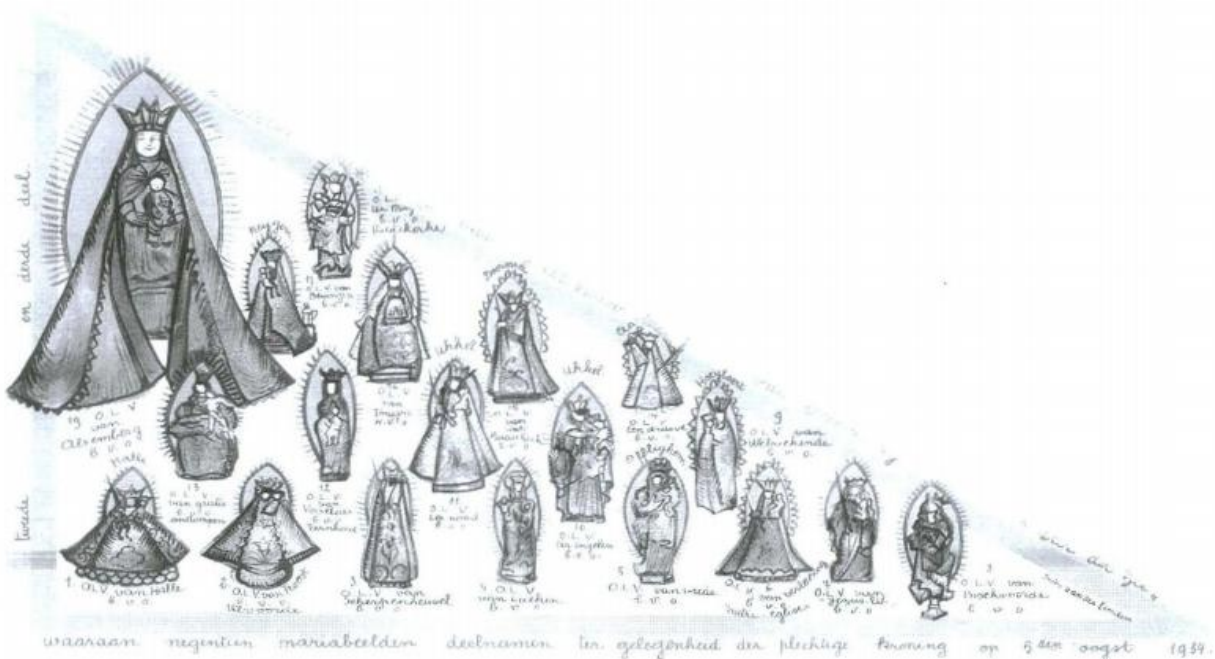
Hugo Partous

Op zondag 5 oogst 1934 hadden in Alsemberg de Kroningsfeesten plaats.

De stoet die bij die gelegenheid opgezet werd, bestond uit 4 delen: Taferelen uit het leven van Maria, beelden uit Mariaheiligdommen, de legende van de kerk en de niet gekostumeerde groepen.

De titel van een bijdrage van Ernest Claes: "Toen Onze-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed", waarvan hierbij een sfeervolle beschrijving verwijst naar de 24 deelnemende miraculeuze zusterbeelden. Ze waren afkomstig uit Halle, Vilvoorde, Scherpenheuvel, Laken, Affligem, Jezus Eik, Bosvoorde, Jezus-Eik, Welriekende, Ten Druive Aalst, Ieper, Averbode, Bergen enz...

137

Vaantje gepubliceerd n.a.v. de kroningsfeesten (1934)

Uit "Toen Ons-Lieve -Vrouwke heuren beeweg deed"

Ernest Claes

... En de Gilde van de beenhouwers van Brussel trok ieder jaar in plechtige bedevaart naar Ons-Lieve-Vrouwke van Alseberg.

Ze deden dat heel groots. Vooraan reed de vaandeldrager, met vleugelkens aan en een palmtak in de hand.

Achter hen volgden de heren van 't Committeit, in hun beste kleren, lange mantels, witte kousen en schoenen met zilveren gespen.

Ieder droeg een langen staf in de rechterhand en in de linkerhand de ene een pond spek, de andere een stuk uit de bil of van den schinkel, een derde een half hesp, allemaal hadden ze 't een en 't ander eetwarij mee dat ze door mijnheer pastoor van Alseberg lieten wijden om daarna in "De Zwaan" gezamenlijk te feesten ter ere vaan Ons-Lieve Vrouwke.

Ja, dat was toen een schone tijd!

Alle beenhouwers van Brussel waren toen katholiek.

En vraagt er nu een: wat gingen die bij Ons-Lieve-Vrouwke van Alseberg doen? Dan zou ik hem antwoorden dat de beenhouwers, als ze achter hunne kapblok staan of als ze hun vet aan 't smelten zijn, toch ook in hun hert hun miseries en tegenheden staan te overpeinzen, en aan de hemel dingen te vragen hebben die ze van de mensen niet kunnen krijgen. Al verdienen ze dan zoveel geld...

*Vlag van de gilde van de
Beenhouwers (Brussel)*

Het 'broederschap van de Brusselse beenhouwers' heeft in de loop der eeuwen verscheidene schenkingen gedaan. De standaardvlag van de vereniging is in de kerk nog steeds aanwezig.

Na de tweede wereldoorlog werden de contacten verbroken. Het Broederschap, inmiddels omgevormd, zette zich in voor de Basiliek van Koekelberg.

De hongerigen spijzen is van oudsher ook in dit Mariadorp een schone deugd geweest.
 Ferdinand Vandervelden, de waard van de herberg 'De Zwaan' verzond over heel Vlaanderen bijgaande folder:

ALSEMBERG

IN DE ZWAAN
F. VANDERVELDEN-MEERT

SPIJSHUIS
 ROUD BUFFET
 FEEST- EN BANKETZAAL

AU CYGNE
F. VANDERVELDEN-MEERT

RESTAURANT
 BUFFET FROID
 SALLE POUR FÊTES
 ET BANQUETS

Tel. : Rhode 52.01.05

Alseberg, postdatum.

M.....

Zoals de dagbladen reeds mededeelden, zal Zijne Eminentie Kardinaal VAN ROEY, op Zondag 5 Augustus a.s., tot de kroningsplechtigheid overgaan van de Wonderbare Maagd van Alseberg, door Z. H. Pius XI hiertoe aangeduid.

Deze plechtigheid wekt opnieuw de aandacht der katholieken op de zevenhonderdjarige heilige plaats, alwaar onze prinsen kwamen bidden aan de voeten van O. L. Vrouw.

Het bestuur van verschillende onderwijsinrichtingen leidden reeds in bedevaart hun leerlingen naar Alseberg en deze bezoeken geschieden elke week geregeld en steeds talrijker.

Veel groepen deden aanzoek om een katholiek en keurig spijshuis, voor het nemen van hun noenmaal.

Wij veroorlooven ons, M....., uwe welwillende aandacht te vestigen op ons huis.

Sinds meer dan drie eeuwen gesticht, mag het spijshuis « IN DE ZWAAN — AU CYGNE » immer fier zijn onder haar klienteel te mogen bezitten bedevaarders gekomen uit alle deelen des lands. Het feit dat deze trouw bleven getuigt van het goed onthaal dat ze in « DE ZWAAN » genieten.

Het spijshuis is gelegen op 't einde der straat, rechtover de kerk. De autobussen met richting Ukkel-Calevoet—Hal en Ukkel-Calevoet—Braine-l'Alleud houden stil voor de deur.

Men kan er ook bekomen inlandsche en speciale bieren (gueuze en kriek), koffie, enz. Voor overvloedige eetmalen gelieve men te verwittigen.

Daar er 500 personen ineens kunnen ontvangen worden, staat het spijshuis een korting toe van 10 tot 20 % (volgens de eetmalen) aan de in groep zijnde scholen of broederschappen.

In de hoop met uw bezoek vereerd te worden, bij gelegenheid van uw aanstaande reis of bedevaart naar Alseberg, verzoek ik U, M....., de verzekering van mijne hoogachting te willen aanvaarden.

Ferd. VANDERVELDEN-MEERT.

N. S. — ALSEMBERG : schilderachtige gemeente van 2000 inwoners, op 14 km. van Brussel. Statie : St-Genesius-Rode. Tram : Brussel Rouppeplaats-Zuid—Rode-statie. Autobus : Ukkel-Calevoet—Alseberg-Centrum (« In de Zwaan »)—Hal en Ukkel—Braine-l'Alleud.

Op 35 minuten van « Zeven-Fonteynen » (St-Genesius-Rode) : spijshuis, roeigelegenheid, vischerij, prachtige wandelingen. — Waterloo (Leeuw), op 10 km. : Slag van 1815, panorama. — Beersel, op 5 km. : Oud kasteel (middeleeuwen) historisch.

Onze-Lieve-Vrouw en 'eten' hebben blijkbaar meer met mekaar van doen: de beenhouwers, het spijshuis De Zwaan en de bijnaam 'Marie pistolee' ... Deze laatste had ze te danken aan de niet ingeloste verbruiksverwachtingen ter gelegenheid van de feestelijkheden. Toen de plaatselijke handelaars hun waar ondanks de hoge bescherming niet kwijtraakten en de 'pistolets' de dag nadien op de Molenbeek dobberden, sloeg de bewondering om en werd Onze-Lieve-Vrouw van Alseberg meteen omgedoopt tot 'Marie pistolee'

BRABANTSCHE
KERMISTAFEL

SOEP MET BALLEKENS
~
HUTSEPOT
~
LEKKERE MET
~
RIJSTPAP
~
TAARTJES VAN RO

VIIIe GOUWDAG
van den
GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGEN
KRING VAN WEST- EN OOST-
BRABANT
gehouden te
ALSENBERG
op 12 Augustus 1934
ter gelegenheid der plechtige kroning van het beeld
van Onze Lieve Vrouw van Alsenberg

Ter gelegenheid van de Kroning van het beeld van Onze-Lieve Vrouw van Alsenberg hield de 'Geschied- en Oudheidkundigen Kring van West- en Oost-Brabant de VIIste gowwdag in 'ALSENBERG'. Van 4 tot 12 augustus 1934 organiseerde de voorganger van ons Heemkundig Genootschap een 'Tentoonstelling over de Maria-vereering in Brabant'.

Voor een gezamenlijk middagmaal moest men inschrijven. Op het menu van deze 'Brabantsche Kermistafel'

Soep met Ballekens - Hutsepot - Lekkere Met - Rijstpap en Taartjes van Ro....

De Academische Zitting en de tentoonstelling hadden plaats 'in de ruime lokalen van het St. Victor's gesticht'.

**Dagorde van den VIIIⁿ Gouwdag van den Geschied-
en Oudheidkundigen Kring van West-Brabant.**

ALSEMBERG, 12 AUGUSTUS 1934.

- 10 u. — Gezamenlijk bezoek aan de *Tentoonstelling*. (*St. Victor's gesticht*).
11 u. — Ontvangst ten Gemeentehuize.
11 u. 30. — Bezoek aan de kerk en hare kunstschaten.
12 u. 30. — Brabantsche Kermistafel.
14 u. — Academische zitting. (*St. Victor's gesticht*).
17 u. — Wandeling door het Alsebergisch landschap.
-

SPREKERS :

- Dr. JAN LINDEMANS. — Inleidend woord : Eenige uitkomsten van het onderzoek ingesteld door onzen kring over de Mariavereering in Brabant.
CONSTANT THEYS. — Uit de geschiedenis van Alseberg.
Dr. HENRI DE VIS. — De Brabantsche Mariavereering in de beeldende kunsten.
Dr. CYRIEL DE BAERE. — Een paar motieven uit de Brabantsche Marialegenden.
Dr. JAN GRAULS. — Maria in de Brabantsche volkstaal.

Er waren honderden vaantjes te bekijken en er werd een gelegenheidsvaantje uitgegeven.
De geschiedenis herhaalt zich.

Erratum

Stefaan Killens meldde ons dat er in het vorig nummer een fout geslopen is. In het artikel "Een verdwenen Alsebergse herberg", blz 73, lijn 14 dient "Meinke" vervangen te worden door "**Mainkes**".

Colofon

En het dorp zal duren ...

Is het trimestrieel tijdschrift van het Heemkundig genootschap "van Witthem" - Beersel

Juli 1999 - nummer 3 - jaargang 1

- voorzitter: Marc Desmedt
Dwersbos 109 - 1650 Beersel
02/377.27.94
- ondervoorzitter: Edgar Winderickx
Brouwerijstraat 18 - 1653 Dworp
02/380.30.14
- secretaris: Lucia Craemers
Waterpoelstraat 24 - 1652 Alseberg
02/380.27.76
- penningmeester: Piet Van Capellen
Boomgaardstraat 12 - 1653 Dworp
02/380.35.48

inlichtingen kunt u steeds bekomen in het gemeentehuis van Beersel,
dienst cultuur

Frans Samyn
Alsebergsteenweg 1046
1652 Alseberg 02/382.08.29

kostprijs 250 Bef - abonnement: zie lidmaatschapsgeld

De jaarlijkse contributie bedraagt 500 Bef te storten op rekeningnummer
001-3114341-38 van het heemkundig genootschap "van Witthem"
Beersel, met vermelding van uw naam en voornaam + contributie 1999

Na storting ontvangt u een lidmaatschapskaart en alle publicaties in des-
betreffend jaar

Werkten mee aan dit nummer: Marc Desmedt - Jan Brassine -
Michel Vastiau - Willy Debraekeleer - Hugo Partous

Verantwoordelijke uitgever : zie voorzitter
Layout: Peter Meerts, Marc Desmedt
Eindvormgeving en druk: Idea Communication - Lot

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*